

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут права і соціальних технологій

СІМЕЙНЕ ПРАВО

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до виконання самостійної та індивідуальної навчально-дослідної роботи
здобувачів вищої освіти спеціальності 081 «Право»

ОПП «Адміністративна юстиція (Суд. Публічна адміністрація та
антикорупційні органи)», ОПП «Кримінальна юстиція (Суд. Прокуратура.
Адвокатура)», ОПП «Цивільна та господарська юстиція (Суд. Нотаріат.
Правова допомога)»

Обговорено і рекомендовано
на засіданні кафедри цивільного,
господарського права та процесу
Протокол № 7 від 16 січня 2020 року

Сімейне право. Методичні вказівки до виконання самостійної та індивідуальної навчально-дослідної роботи здобувачів вищої освіти спеціальності 081 «Право» ОПП «Адміністративна юстиція (Суд. Публічна адміністрація та антикорупційні органи)», ОПП «Кримінальна юстиція (Суд. Прокуратура. Адвокатура)», ОПП «Цивільна та господарська юстиція (Суд. Нотаріат. Правова допомога)» / Укл.: Колодій І.М. Чернігів: ННІ права і соціальних технологій ЧНТУ. 2020. 95 с.

Укладач:

КОЛОДІЙ ІННА МИКОЛАЇВНА, завідувачка кафедри цивільного, господарського права та процесу, кандидат юридичних наук, доцент

Відповідальний за випуск: КОЛОДІЙ ІННА МИКОЛАЇВНА, завідувачка кафедри цивільного, господарського права та процесу, кандидат юридичних наук, доцент

Рецензент: ПУЗИРНИЙ ВЯЧЕСЛАВ ФЕОДОСІЙОВИЧ, завідувач кафедри трудового права, адміністративного права та процесу, доктор юридичних наук, професор

З М І С Т

ПЕРЕДМОВА	4
1. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «СІМЕЙНЕ ПРАВО»	6
1.1. Тематичний план навчальної дисципліни «Сімейне право»	6
1.2. Структура навчальної дисципліни.....	9
1.3. Методи поточного та підсумкового атестаційного контролю з навчальної дисципліни «Сімейне право»	10
2. ТЕМАТИЧНІ ПЛАНИ САМОСТІЙНОЇ ТА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ	12
ТЕМА 1. Поняття, предмет, метод та джерела сімейного права України.....	12
ТЕМА 2. Сімейні правовідносини	15
ТЕМА 3. Поняття шлюбу та сім'ї. Порядок укладення шлюбу	17
ТЕМА 4. Недійсність шлюбу	22
ТЕМА 5. Припинення шлюбу	25
ТЕМА 6. Особисті немайнові та майнові права і обов'язки подружжя	28
ТЕМА 7. Особисті права та обов'язки батьків і дітей.....	33
ТЕМА 8. Аліментні зобов'язання подружжя, батьків, дітей та інших членів сім'ї	39
ДОДАТКИ.....	58

ПЕРЕДМОВА

Сімейні правовідносини - це суспільні відносини, із якими кожна людина зустрічається протягом всього життя щоденно. Участь у цих відносинах реалізується через можливість мати, здійснювати та захищати сімейні права та обов'язки. Ці знання набуваються у процесі вивчення навчального курсу «Сімейне право».

Предметом вивчення дисципліни «Сімейне право» є: основні принципи, доктринальні засади, правові джерела, окремі поняття, терміни, визначення, дефініції, юридичні категорії, інститути сімейного права тощо.

Метою навчальної дисципліни «Сімейне право» є: опанування здобувачами вищої освіти системи знань з сімейного права України; акцентування їх уваги на складних теоретичних та практичних проблемах сімейних правовідносин; на основі конкретно-предметного матеріалу вироблення навиків аналітичного мислення; формування практичних умінь і навиків щодо правильного тлумачення та застосування правових норм.

Навчальна дисципліна «Сімейне право» відноситься до компоненти ОПП «Адміністративна юстиція (Суд. Публічна адміністрація та антикорупційні органи)», ОПП «Кримінальна юстиція (Суд. Прокуратура. Адвокатура)», ОПП «Цивільна та господарська юстиція (Суд. Нотаріат. Правова допомога)», в результаті вивчення якої у студентів будуть сформовані **загальні компетентності**:

здатність володіти основними способами і засобами отримання, зберігання, переробки інформації; навички з управління інформацією та роботи з використанням сучасних технологій;

здатність до застосування знань на практиці;

здатність використовувати нормативно-правові документи в своїй діяльності;

здатність до системного мислення та самовдосконалення, готовність до саморозвитку та самореалізації;

дотримання норм і принципів професійної етики;

здатність приймати неупереджені і мотивовані рішення, визначаючи інтереси та мотиви поведінки інших осіб, примирювати сторони з протилежними інтересами;

здатність усвідомлювати рівні можливості та гендерні проблеми;

здатність нести соціальну та етичну відповідальність за прийняті рішення;

здатність генерувати нові ідеї; навички розроблення і управління проектами.

здатність провадження наукових досліджень у професійній діяльності.

фахові компетентності:

здатність кваліфіковано застосовувати у професійній діяльності норми матеріального та процесуального права;

здатність формулювати правові висновки і консультації в конкретних

сферах юридичної діяльності та застосовувати юридичну аргументацію;

здатність застосовувати норми матеріального і процесуального права під час складання процесуальних документів в цивільному, господарському, адміністративному та кримінальному провадженні, при здійсненні оперативно-розшукової діяльності.

Семінарські заняття проводяться з основних тем розглянутих на лекційних заняттях.

Самостійна та індивідуальна робота планується як форма навчання, що має на меті розширення та дослідження питань винесених на розгляд на лекційних заняттях, а також опрацювання питань, які не були висвітлені на лекційних та семінарських заняттях.

Освітньо-професійні програми «Адміністративна юстиція (Суд. Публічна адміністрація та антикорупційні органи)», «Кримінальна юстиція (Суд. Прокуратура. Адвокатура)», «Цивільна та господарська юстиція (Суд. Нотаріат. Правова допомога)» передбачають наступні програмні результати навчання, що визначають нормативний зміст підготовки:

застосовувати базові знання юридичних наук та розуміти місце сімейного права в системі наук;

демонструвати знання нормативно-правової бази в процесі правозастосування;

тлумачити та правильно застосовувати норми сімейного права;

розуміти та враховувати в процесі діяльності правові, соціальні та економічні аспекти, що впливають на формування рішень у професійній сфері;

діяти автономно та бути самостійним у професійній діяльності;

надавати консультації щодо можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів у різних правових ситуаціях;

застосовувати юридичну аргументацію в розрізі вирішення конфліктів і ведення переговорів;

виявляти, аналізувати та вирішувати етичні проблеми, ґрунтуючись на принципах соціальної відповідальності.

Дане навчально-методичне видання підготовлено з метою надання можливості здобувачам вищої освіти ґрунтовно та послідовно готуватися до семінарських занять з навчальної дисципліни «Сімейне право», користуючись тим списком літератури та нормативно-правових актів, який рекомендований до кожної теми семінарського заняття. На основі аналізу рекомендованих джерел здобувачі вищої освіти повинні навчитися формулювати і обґрунтовувати висновки не тільки теоретичного, а й практичного характеру.

Підготовка до семінарського заняття згідно плану, аналіз питань для самостійного вивчення, написання есе та рефератів по темі, а також вирішення практичних задач надасть можливість викладачу визначити рівень засвоєння матеріалу здобувачами вищої освіти.

1. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «СІМЕЙНЕ ПРАВО»

1.1. Тематичний план навчальної дисципліни «Сімейне право»

Змістовий модуль 1. Загальні положення сімейного права

Тема 1. Поняття, предмет, метод та джерела сімейного права України

Поняття сімейного права як галузі права, науки та учбової дисципліни. Предмет сімейного права. Місце сімейного права в системі права. Метод правового регулювання сімейних відносин. Особливості диспозитивно-імперативного методу регулювання сімейних відносин. Функції сімейного права. Класифікація джерел. Конституція України як основне джерело сімейного права.

Сімейний кодекс України та інші законодавчі акти, що регулюють сімейні відносини. Підзаконні нормативно-правові акти. Договір у сімейному праві. Значення керівних роз'яснень Верховного Суду для однакового застосовування усіма учасниками сімейних відносин. Співвідношення сімейного права з іншими галузями права: цивільним, конституційним, адміністративним, фінансовим правом. Система сімейного права.

Тема 2. Сімейні правовідносини

Поняття та особливості сімейних правовідносин. Елементи сімейних правовідносин: суб'єкт, об'єкт, зміст. Види сімейних правовідносин. Правоздатність та дієздатність у сімейному праві. Юридичні факти. Акти цивільного стану. Здійснення та захист сімейних прав. Виконання сімейних обов'язків. Відповідальність у сімейному праві. Строки в сімейному праві. Строк позовної давності.

Тема 3. Поняття шлюбу та сім'ї. Порядок укладення шлюбу

Поняття шлюбу. Юридичне значення шлюбу. Ознаки шлюбу. Умови вступу до шлюбу. Шлюбний вік. Добровільність вступу до шлюбу. Реєстрація шлюбу між жінкою та чоловіком. Перешкоди для укладення шлюбу. Родинність, свояцтво та їх юридичне значення. Порядок надання права на шлюб. Порядок укладення шлюбу. Значення державної реєстрації шлюбу. Взаємна обізнаність осіб, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, про стан здоров'я. Заручини. Час та місце реєстрації шлюбу. Зменшення, відкладення та припинення часу реєстрації шлюбу. Право на вибір прізвища при реєстрації шлюбу. Правові наслідки шлюбу. Правоздатність шлюбу.

Тема 4. Недійсність шлюбу

Поняття недійсності шлюбу. Підстави визнання шлюбу недійсним. Адміністративний та судовий порядок визнання шлюбу недійсним. Визнання шлюбу недійсним після його припинення.

Особи, які мають право вимагати визнання шлюбу недійсним. Санація шлюбу. Загальні та особливі правові наслідки визнання шлюбу недійсним. Поняття неукладеного шлюбу.

Тема 5. Припинення шлюбу

Поняття, підстави та порядок припинення шлюбу. Розірвання шлюбу в органах реєстрації актів цивільного стану за спільною заявою подружжя. Розірвання шлюбу в органах реєстрації актів цивільного стану за заявою одного з подружжя. Розірвання шлюбу за рішенням суду за спільною заявою подружжя. Розірвання шлюбу за рішенням суду за заявою одного з подружжя.

Питання, які вирішуються при розгляді справи про розірвання шлюбу. Заходи суду щодо примирення подружжя. Момент припинення шлюбу. Правові наслідки припинення шлюбу. Поновлення шлюбу.

Режим окремого проживання подружжя.

Змістовий модуль 2. Права та обов'язки суб'єктів сімейних правовідносин

Тема 6. Особисті немайнові та майнові права і обов'язки подружжя

Особисті немайнові правовідносини подружжя. Поняття та значення особистих немайнових правовідносин подружжя. Види особистих немайнових прав та обов'язків подружжя.

Законний режим майна подружжя. Спільна сумісна власність подружжя: поняття, об'єкти. Володіння, користування та розпорядження спільним майном подружжя. Особиста приватна власність подружжя. Поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності. Позовна давність до вимог про поділ майна подружжя.

Договірний режим майна подружжя. Поняття шлюбного договору, порядок його укладення. Форма шлюбного договору. Зміст шлюбного договору. Строк дії шлюбного договору. Зміна та припинення шлюбного договору: підстави та порядок. Визнання шлюбного договору недійсними.

Відповідальність подружжя по зобов'язанням. Особисті та спільні зобов'язання (борги) подружжя.

Права та обов'язки подружжя по утриманню дітей. Права та обов'язки осіб, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах.

Тема 7. Особисті права та обов'язки батьків і дітей

Поняття особистих прав та обов'язків батьків і дітей. Встановлення походження дитини. Добровільне визнання батьківства. Визнання батьківства в судовому порядку. Реєстрація народження дитини. Встановлення материнства. Оспорювання батьківства (материнства). Встановлення факту батьківства (материнства).

Права неповнолітніх дітей. Право проживати та виховуватися в сім'ї. Право дитини на ім'я, по батькові та прізвище. Право дитини на захист. Право дитини на власну думку.

Права та обов'язки батьків. Право на захист батьківських прав. Здійснення батьківських прав та обов'язків тим з батьків, який проживає окремо від дитини. Здійснення батьківських прав неповнолітніми батьками.

Спори між батьками щодо виховання дітей. Позбавлення батьківських прав: підстави, порядок, наслідки. Поновлення батьківських прав. Відібрання дитини без позбавлення батьківських прав.

Тема 8. Аліментні зобов'язання подружжя, батьків, дітей та інших членів сім'ї

Поняття аліментних зобов'язань. Обов'язок батьків утримувати своїх неповнолітніх дітей. Порядок і форма утримання неповнолітніх дітей. Договір про сплату аліментів.

Обов'язок батьків утримувати працездатну повнолітню особу. Участь у додаткових витратах на дітей. Обов'язок повнолітніх дітей утримувати батьків. Аліментні зобов'язання інших членів сім'ї (братів, сестер, діда та бабки, онуків, вихователів, мачухи, вітчима, падчерки, пасинка).

Порядок сплати та стягнення аліментів. Розмір аліментів. Заборгованість по аліментах. Відповідальність за прострочення сплати аліментів. Зміна розміру аліментів. Припинення аліментних зобов'язань.

Змістовий модуль 3. Правові форми влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування

Тема 9. Усиновлення

Поняття, умови та порядок усиновлення. Особи, які можуть бути усиновленими. Рішення суду про усиновлення. Таємниця усиновлення дитини. Права усиновлювачів, права усиновленої дитини.

Правові наслідки усиновлення. Скасування усиновлення та визнання усиновлення недійсним. Позбавлення усиновлювача батьківських прав.

Тема 10. Опіка та піклування. Патронат над дітьми

Поняття, підстави та порядок встановлення опіки та піклування над дітьми. Права дітей. Права та обов'язки опікуна (піклувальника) дитини. Особа, яка може бути опікуном (піклувальником). Припинення опіки (піклування).

Поняття договору про патронат, зміст договору. Згода дитини на проживання у сім'ї патронажного вихователя. Плата за виховання дитини. Обов'язки патронажного вихователя. Припинення договору про патронат.

Тема 11. Колізійні норми сімейного права

Підстави застосування до сімейних відносин норм іноземного сімейного права. Правове регулювання шлюбу та розлучення за участю іноземних громадян та осіб без громадянства. Правове регулювання особистих немайнових та майнових відносин подружжя за наявності іноземного елемента. Правове регулювання особистих немайнових та майнових відносин батьків і дітей та інших членів сім'ї за наявності іноземного елемента. Правове

регулювання усиновлення іноземним елементом. Обмеження застосування норм іноземного сімейного права.

1.2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем		Кількість годин для денної форми навчання			
		Всього	У тому числі		
			Лек.	Сем.	Сам. роб.
1	2	3	4	5	6
Змістовий модуль 1. Загальні положення сімейного права					
1	Поняття, предмет, метод та джерела сімейного права України	11	2	1	8
2	Сімейні правовідносини	9	-	1	8
3	Поняття шлюбу та сім'ї. Порядок укладення шлюбу	12	2	2	8
4	Недійсність шлюбу	9	-	1	8
5	Припинення шлюбу	11	2	1	8
Разом за змістовим модулем 1		52	6	6	40
Змістовий модуль 2. Права та обов'язки суб'єктів сімейних правовідносин					
6	Особисті немайнові та майнові права і обов'язки подружжя	12	2	2	8
7	Особисті права та обов'язки батьків і дітей	12	2	2	8
8	Аліментні зобов'язання подружжя, батьків, дітей та інших членів сім'ї	18	2	2	14
Разом за змістовим модулем 2		42	6	6	30
Змістовий модуль 3. Правові форми влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування					
9	Усиновлення	11	2	1	8
10	Опіка та піклування. Патронат над дітьми	10	2	1	7
11	Колізійні норми сімейного права	5	-	-	5
Разом за змістовим модулем 3		26	4	2	20
Усього годин за дисципліну		120	16	14	90

1.3. Методи поточного та підсумкового атестаційного контролю з навчальної дисципліни «Сімейне право»

Поточний контроль проводиться шляхом спілкування із здобувачами вищої освіти під час лекцій, семінарських занять та консультацій, опитувань їх під час захисту індивідуальних робіт, тестування, додаткове опитування здобувачів вищої освіти із питань, що виносяться на самостійне опрацювання.

Після завершення вивчення змістових модулів наприкінці семестру проводиться контрольна робота. Варіанти завдань до контрольної роботи знаходяться в пакеті документів на дисципліну.

Бали, які набрані здобувачем вищої освіти під час поточного контролю, дораховуються до модульних оцінок.

Підсумковий контроль включає модульний та семестровий контроль. Модульний контроль проводиться у вигляді письмової відповіді.

Семестровий контроль за результатами вивчення дисципліни проводиться в останній атестаційний тиждень семестру (сесію) шляхом зваженого додавання результатів модульного контролю та постановки підсумкової оцінки до екзаменаційної відомості.

Пояснення видів робіт та вимоги до їх оцінювання:

Робота на семінарському занятті

Усне опитування – включає в себе опитування за будь-яким питанням, винесеним на семінарське заняття (за вибором викладача), відповідь на питання інших студентів, запитання студентів до інших студентів, відповідей інших студентів, відповідь на питання для повторення (з тем, що було вивчено раніше), відповіді на контрольні питання з теми семінарського заняття.

Оцінюючи відповідь, викладач керується такими критеріями, як: правильність відповідей на питання, повнота і конкретність відповіді, ступінь використання наукових і нормативних джерел, уміння пов'язати теорію з практикою, логіка і аргументованість викладу думок, культура мови.

Вирішення практичних ситуаційних завдань проводиться письмово на кожному занятті. Викладач викликає декілька студентів та пропонує їм для вирішення задачі, які студент повинен вирішити самостійно в письмовому вигляді з необхідною аргументацією на посилання на законодавство. Для цього необхідно всебічно вивчити викладену в задачі ситуацію, дати її правову оцінку і на підставі відповідних нормативних актів, грамотного тлумачення правових норм, що підлягають застосуванню, сформулювати правильне і обґрунтоване рішення.

Оцінюючи вирішення задачі, викладач керується такими критеріями: повнота та послідовність відповіді, правильність нормативного та наукового обґрунтування.

Письмове опитування на семінарському занятті проводиться на початку заняття (10-15 хвилин). Викликаються декілька студентів, які повинні дати відповіді на запитання, запропоновані викладачем на його розсуд. Це можуть

бути питання як теми даного семінарського заняття, так і з попередніх тем. Метою проведення письмового опитування є перевірка студентів до семінарського заняття та вміння змістовно і коротко викласти окремі питання теми.

Оцінюючи відповідь, викладач керується такими критеріями як правильність, повнота, чіткість, лаконічність відповіді, логіка і аргументованість викладення думок.

Вирішення тестових завдань проводиться на початку семінарського заняття (10-15 хвилин). Викладачем також викликаються 5-6 студентів, які повинні дати відповіді на тестові запитання запропоновані викладачем.

Письмова робота за результатами модульного контролю

Відповідно до програми навчальної дисципліни викладач проводить письмову роботу за результатами вивчення кожного змістового модуля. Кожна письмова робота може включати теоретичні питання, тестові та практичні завдання. Питання письмової роботи охоплюють всі теми відповідного змістового модуля.

Індивідуальна робота здобувача вищої освіти

Індивідуальна робота полягає в написанні реферату, підготовці есе та, відповідно, здійсненні реферування літератури. Реферат та есе готується з обов'язковим розглядом дискусійного питання з викладенням власної точки зору на дану проблему. Теми робіт, запропоновані у методичних вказівках для самостійної роботи, студенти обирають самостійно.

Реферування наукової літератури полягає у тому, що викладачем пропонується студентам наукова література (монографія, наукова періодика тощо) і студенти самостійно їх опрацьовують та представляють короткий звіт у вигляді невеликого реферату (4-7 сторінок) про свої враження від прочитаного.

Підсумкова контрольна робота

Підсумкова контрольна робота проводиться одна в навчальний рік за результатами вивчення всіх змістових модулів.

Вона включає у себе теоретичні питання, тестові завдання і ситуаційну задачу. До завдань контрольної роботи можуть бути включені питання з тем, вивчення яких не виносились на семінарські заняття, а також питання, які передбачені навчальним планом для індивідуальної та самостійної роботи.

Про проведення підсумкової роботи студенти попереджаються не менше ніж за тиждень. З переліком тем, питання з яких будуть включені до завдань контрольної роботи, студенти також ознайомлюються завчасно.

Після перевірки контрольної роботи та оголошення її результатів студентам надається можливість ознайомитись із власними роботами та завданнями для них, і, за необхідності, оспорити результати контрольної роботи.

2. ТЕМАТИЧНІ ПЛАНИ САМОСТІЙНОЇ ТА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ

ТЕМА 1. Поняття, предмет, метод та джерела сімейного права України

Теоретичні питання

1. Поняття та значення сімейного права у системі національного права.
2. Предмет, метод та функції сімейного права.
3. Джерела правового регулювання сімейних відносин.
4. Строки, передбачені сімейним законодавством. Позовна давність у сімейному праві.
5. Здійснення сімейних прав та виконання обов'язків.

Теми індивідуальних робіт

1. Генеза сімейного права як галузі права.
2. Договір як джерело норм сімейного права.
3. Захист та відповідальність в сімейному праві України.
4. Основні принципи сімейного права України.
5. Самозахист в сімейному праві.
6. Сімейне право – самостійна галузь права.

Рекомендована література та нормативно-правові акти

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст.141.
2. Сімейний кодекс: Закон України від 10.01.2002 року № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. №№ 21-22. Ст.135.
3. Цивільний кодекс: Закон України від 16.01.2003 року № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст.356.
4. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01.07.2010 року № 2398-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 38. Ст.509.
5. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 року № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст.142.
6. Концепція державної сімейної політики: Постанова Верховної Ради України від 17.09.1999 року № 1063-XIV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1063-14>.
7. Антокольская М.В. Место семейного права в системе отраслей частного права (по трудам цивилистов России конца XIX - начала XX века). *Государство и право*. 1995. № 6. С.30-40.
8. Апопій І.В. Сімейне право України: навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2010. 360 с.
9. Боднар Т.В. Сімейне право в системі права України. *Приватне право*. 2013. № 1. С.129-134.

10. Ватрас В.А. Зміст та види джерел сімейного права, що діяло на українських землях, що входили до складу Великого князівства Литовського та Речі Посполитої. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 3. С.83-86.
11. Ватрас В.А. Кодифікація новітнього сімейного законодавства: історія та сучасний стан. *Університетські наукові записки*. 2016. № 58. С.35-47.
12. Дякович М.М. Охорона і захист сімейних прав і інтересів нотаріусом: [монографія]. К.: Істина, 2014. 520 с.
13. Дякович М.М. Сімейне право: навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.] / [М.М. Дякович]. К.: Правова єдність, 2009. 512 с.
14. Єфремова І. Заходи сімейно-правової відповідальності як способи захисту сімейних прав та інтересів. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 5. С.21-24.
15. Єфремова І.О. Поняття та правова природа заходів відповідальності в сімейному праві. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 3. С.39-43.
16. Жилінкова І. Дія норм сімейного законодавства в часі. *Вісник Академії правових наук України*. 2006. № 4. С.108-118.
17. Красицька Л.В. Проблеми здійснення та захисту особистих та майнових прав батьків і дітей: [монографія]. К.: Видавництво Ліра-К, 2014. 628 с.
18. Красицька Л.В. Проблеми сімейного права: [навч. посібник]. Донецьк: ДонНУ, 2013. 132 с.
19. Менджул М.В. Застосування принципів сімейного права. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 11. С.49-53.
20. Менджул М.В. Систематизація принципів сімейного права в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С.110-112.
21. Мироненко В.П. Сімейне право України: підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / В.П. Мироненко, С.А. Пилипенко; [за заг. ред. В.П. Мироненко]. К.: Правова єдність, 2008. 477 с.
22. Науково-практичний коментар до сімейного кодексу України / За ред. Є.О. Харитонова. Х.: ТОВ «Одісей». 2006. 552 с.
23. Нечаєва А.М. Самозащита по семейному праву. *Государство и право*. 2008. № 7. С.25-31.
24. Нечаєва А.М. Семейное право: проблемы и перспективы развития. *Государство и право*. 1999. № 3. С.69-75.
25. Нечаєва А.М. Семья как самостоятельный объект правовой охраны. *Государство и право*. 1996. № 12. С.99-107.
26. Озель В. Вплив норм канонічного права православної церкви на формування та розвиток українського сімейного права (історико-правовий аспект). *Право України*. 2010. № 1. С.169-173.
27. Ромовська З. Чергова агресія проти Сімейного кодексу України. *Адвокат*. 2006. № 12. С.25-28.
28. Ромовська З.В. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар. [3-тє вид., перер. і доп.] З.В. Ромовська. К.: Правова єдність, 2009. 432 с.

- 29.Ромовська З.В. Україна творить європейське сімейне право. *Право України*. 2013. № 10. С.9-29.
- 30.Ромовська З.В. Українське сімейне право: підручник [для студ. вищ. навч. закл.]. К.: Правова єдність, 2009. 500 с.
- 31.Сімейне право України: Навчальний посібник / За ред. Є.О. Харитонова. К.: Істина, 2008. 200 с.
- 32.Сімейне право України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. Т.В. Курило. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2014. 316 с.
- 33.Сімейне право України: навчальний посібник / Т.А. Кобзева, В.С. Шапіто. Суми: Сумський державний університет, 2015. 90 с.
- 34.Сімейне право України: підручник / Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін.; за заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. 3-тє вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2011. 264 с.
- 35.Сімейне право України: підручник / С.Б. Булеца, В.В. Заборовський, В.Г. Фазикош та ін.; За ред. С.В. Булеци, В.Г. Фазикоша. К.: Знання, 2015. 372 с.
- 36.Сімейне право: підручник. За заг. ред. В.А. Кройтора та В.Ю. Євко; МВС України, Харків: Харківський нац. ун-т внутр. справ, 2016. 512 с.
- 37.Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. С.Я. Фурси. К.: Видавець Фурса С.Я.: КНТ, 2008. 1248 с.
- 38.Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. І.В. Жилінкової. Х.: Ксилон, 2008. 855 с.
- 39.Стефанчук Р.О. Проблеми реформування та кодифікації сімейного законодавства в Україні. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2002. № 4. С.139-143.
- 40.Труба В.І. Питання здійснення права на захист сімейних прав та інтересів в судовому порядку. *Правова держава*. 2014. № 18. С.76-79.
- 41.Хараджа Н.В. Метод сімейно-правового регулювання як критерій розмежування сімейних та цивільних правовідносин. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 1. С.164-169.
- 42.Чеботарева А.С. Конвенция 1979 года о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин (к 20-летию со дня принятия). *Вестник Московского университета*. 1998. № 6. С.54-67.
- 43.Чернега В. Способи втілення принципу добросовісності в нормах сімейного права України. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С.80-84.
- 44.Чернега В.М. Принцип розумності в сімейному праві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С.46-50.
- 45.Чурпіта Г.В. Захист сімейних прав та інтересів у порядку несповного цивільного судочинства: [монографія]. К.: Алерта, 2016. 434 с.
- 46.Шумейко О.В. Історія формування сім'ї як соціального інституту в західноєвропейському культурному контексті. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 1. С.93-99.

47. Явор О. «Сімейне життя» в інтерпретації Європейського суду з прав людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 10. С.44-51.
48. Явор О.А. Адаптація сімейного права України до стандартів європейського правового простору: значення для теорії юридичних фактів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 34 том 1. С.134-137.
49. Явор О.А. Юридичні факти в сімейному праві України: усталені підходи і новітні тенденції: монографія. Х.: Право, 2016. 352 с.
50. Явор О.А. Юридичні факти в сімейному праві як показник межі правового регулювання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція*. 2014. № 10-1 том 1. С.237-240.

ТЕМА 2. Сімейні правовідносини

Теоретичні питання

1. Поняття та види сімейних правовідносин.
2. Елементи сімейних правовідносин.
3. Юридичні факти як підстави виникнення, зміни та припинення сімейних правовідносин.

Теми індивідуальних робіт

1. Застосування презумпцій та фікцій у регулюванні сімейних відносин.
2. Удосконалення правового регулювання сімейних відносин.
3. Метод сімейно-правового регулювання як критерій розмежування сімейних та цивільних правовідносин.

Рекомендована література та нормативно-правові акти

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст.141.
2. Сімейний кодекс: Закон України від 10.01.2002 року № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. №№ 21-22. Ст.135.
3. Цивільний кодекс: Закон України від 16.01.2003 року № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст.356.
4. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01.07.2010 року № 2398-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 38. Ст.509.
5. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 року № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст.142.
6. Концепція державної сімейної політики: Постанова Верховної Ради України від 17.09.1999 року № 1063-XIV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1063-14>.
7. Апопій І.В. Сімейне право України: навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2010. 360 с.

8. Ватрас В.А. До питання про поняття сімейних правовідносин. *Держава і право*. 2004. № 23. С.369-374.
9. Верейці О. Застосування презумпцій та фікцій у регулюванні сімейних відносин. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2016. № 5(89). С.174-181.
10. Дякович М.М. Охорона і захист сімейних прав і інтересів нотаріусом: [монографія]. К.: Істина, 2014. 520 с.
11. Дякович М.М. Сімейне право: навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.] / [М.М. Дякович]. К.: Правова єдність, 2009. 512 с.
12. Жилінкова І. Дія норм сімейного законодавства в часі. *Вісник Академії правових наук України*. 2006. № 4. С.108-118.
13. Ковальська В.С. До питання про особливості сімейних правовідносин. *Форум права*. 2012. № 1. С.480-486.
14. Коссак В.М. Удосконалення правового регулювання сімейних відносин. *Держава і право*. 2007. № 37. С.740-741.
15. Красицька Л.В. Проблеми здійснення та захисту особистих та майнових прав батьків і дітей: [монографія]. К.: Видавництво Ліра-К, 2014. 628 с.
16. Красицька Л.В. Проблеми сімейного права: [навч. посібник]. Донецьк: ДонНУ, 2013. 132 с.
17. Мироненко В.П. Сімейне право України: підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / В.П. Мироненко, С.А. Пилипенко; [за заг. ред. В.П. Мироненко]. К.: Правова єдність, 2008. 477 с.
18. Науково-практичний коментар до сімейного кодексу України / За ред. Є.О. Харитонова. Х.: ТОВ «Одіссей». 2006. 552 с.
19. Радченко Л. Модернізація захисту прав людини у сфері сімейних відносин крізь призму практики ЄСПЛ. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 12. С.62-66.
20. Ромовська З.В. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар. [3-тє вид., перер. і доп.] З.В. Ромовська. К.: Правова єдність, 2009. 432 с.
21. Ромовська З.В. Україна творить європейське сімейне право. *Право України*. 2013. № 10. С.9-29.
22. Ромовська З.В. Українське сімейне право: підручник [для студ. вищ. навч. закл.]. К.: Правова єдність, 2009. 500 с.
23. Сімейне право України: Навчальний посібник / За ред. Є.О. Харитонова. К.: Істина, 2008. 200 с.
24. Сімейне право України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. Т.В. Курило. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2014. 316 с.
25. Сімейне право України: навчальний посібник / Т.А. Кобзева, В.С. Шапіто. Суми: Сумський державний університет, 2015. 90 с.
26. Сімейне право України: підручник / Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін.; за заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. 3-тє вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2011. 264 с.

27. Сімейне право України: підручник / С.Б. Булеца, В.В. Заборовський, В.Г. Фазикош та ін.; За ред. С.В. Булеци, В.Г. Фазикоша. К.: Знання, 2015. 372 с.
28. Сімейне право: підручник. За заг. ред. В.А. Кройтора та В.Ю. Євко; МВС України, Харків: Харківський нац. ун-т внутр. справ, 2016. 512 с.
29. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. С.Я. Фурси. К.: Видавець Фурса С.Я.: КНТ, 2008. 1248 с.
30. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. І.В. Жилінкової. Х.: Ксилон, 2008. 855 с.
31. Хараджа Н.В. Метод сімейно-правового регулювання як критерій розмежування сімейних та цивільних правовідносин. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 1. С.164-169.
32. Чернега В.М. Принцип розумності в сімейному праві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С.46-50.
33. Явор О.А. Адаптація сімейного права України до стандартів європейського правового простору: значення для теорії юридичних фактів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 34 том 1. С.134-137.
34. Явор О.А. Юридичні факти в сімейному праві України: усталені підходи і новітні тенденції: монографія. Х.: Право, 2016. 352 с.
35. Явор О.А. Юридичні факти в сімейному праві як показник межі правового регулювання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція*. 2014. № 10-1 том 1. С.237-240.

ТЕМА 3. Поняття шлюбу та сім'ї. Порядок укладення шлюбу

Теоретичні питання

1. Поняття та ознаки шлюбу.
2. Умови вступу до шлюбу.
3. Обставини, які перешкоджають вступу до шлюбу.
4. Порядок вступу до шлюбу. Державна реєстрація шлюбу.

Теми індивідуальних робіт

1. Поняття сім'ї в юридичному та соціологічному аспекті.
2. Проблеми визначення поняття «сім'я» в умовах розвитку суспільних наук.
3. Порядок та умови взяття шлюбу в Україні: питання історії.
4. Договірне регулювання відносин організації державної реєстрації шлюбу за 24 години.
5. Порядок укладення шлюбу громадян України з іноземними громадянами.
6. Порядок укладення шлюбу з особою, яка відбуває покарання в установах виконання кримінальних покарань.
7. Правові наслідки відмови укласти шлюб.
8. Проблема реєстрації шлюбу на підконтрольних АТО територіях.

9. Надання права на шлюб особам, що не досягли шлюбного віку: окремі проблеми.
10. Шлюб та фактичні шлюбні відносини в Україні: порівняльно-правовий аспект.
11. Релігійний шлюб: можливості визнання в Україні.

Рекомендована література та нормативно-правові акти

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст.141.
2. Сімейний кодекс: Закон України від 10.01.2002 року № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. №№ 21-22. Ст.135.
3. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01.07.2010 року № 2398-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 38. Ст.509.
4. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23 червня 2005 року № 2709-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 32. Ст.422.
5. Концепція державної сімейної політики: Постанова Верховної Ради України від 17.09.1999 року № 1063-XIV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1063-14>.
6. Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні: Наказ Міністерства юстиції України від 18.10.2000 року № 52/5. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00>.
7. Про затвердження Порядку надання платних послуг відділами державної реєстрації актів цивільного стану: Наказ Міністерства юстиції України від 27.12.2010 року № 3335/5. *Офіційний вісник України*. 2011. № 101. С.252. Ст.3650.
8. Про реалізацію пілотного проекту щодо державної реєстрації шлюбу: Наказ Міністерства юстиції України від 22.07.2016 року № 2247/5. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1018-16>.
9. Шлюб – першооснова сім'ї: роз'яснення Міністерства юстиції України від 16.12.2011 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0074323-11>.
10. Андрєєва Н.С. Поняття та ознаки фактичних шлюбних відносин. *Європейські перспективи*. 2014. № 3. С.177-181.
11. Апопій І.В. Сімейне право України: навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2010. 360 с.
12. Байдалакіна А. Теоретичні проблеми визначення поняття «сім'я» в умовах розвитку суспільних наук. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 3. С.52-55.
13. Басілашвілі М.Б. Деякі питання правового регулювання державної реєстрації шлюбу. *Форум права*. 2017. № 3. С.5-8.
14. Бойків І.М. Шлюб та фактичні шлюбні відносини в Україні: порівняльно-правовий аспект. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 5(20). С.56-59.

- 15.Булеца С.Б., Ревуцька І.Е. До питання про поняття та ознаки шлюбу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 50. Том 1. С.56-61.
- 16.Верейці О. Реєстрація шлюбу громадянами України: можливі варіанти. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2015. № 5(83). С.102-107.
- 17.Войнаровська О. Фактичні шлюбні відносини як одна із форм співжиття жінки та чоловіка. *Юридична Україна*. 2015. № 3. С.44-54.
- 18.Гопанчук В. Інститут фактичного шлюбу у вітчизняному законодавстві. *Вісник прокуратури*. 2007. № 11. С.100-105.
- 19.Григор'єва А. Співвідношення понять «цивільний шлюб», «співжиття», «громадянський шлюб», «фактичний шлюб», «конкубінат». *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 6. С.19-23.
- 20.Дутко А.О., Мних С.Р. Поняття та ознаки сім'ї за законодавством України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 3. С.99-108.
- 21.Дякович М.М. Сімейне право: навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.] / [М.М. Дякович]. К.: Правова єдність, 2009. 512 с.
- 22.Жилінкова І.В. Проблема визначення поняття «сім'я» за Сімейним кодексом України. *Університетські наукові записки*. 2007. № 2(22). С.119-126.
- 23.Завальна Ж., Розгон О. Договірне регулювання відносин організації державної реєстрації шлюбу за 24 години. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 3. С.19-22.
- 24.Клименко С.В. Особливості регламентації та визначення умов укладення шлюбу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2013. № 6-3 том 2. С.31-34.
- 25.Кожевнікова В. Обмеження права чоловіка та жінки на укладення шлюбу без наміру створити в сім'ю. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 8. С.32-34.
- 26.Кривенко Ю.В. До можливості визнання релігійного шлюбу. *Університетські наукові записки*. 2013. № 3(47). С.141-145.
- 27.Левківський Б. Проблеми законодавчого регулювання реєстрації шлюбу та пов'язаних з реєстрацією правовідносин. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2011. Вип. 87. С.63-66.
- 28.Лозова Г.О. Законодавче визначення сім'ї та шлюбу. *Університетські наукові записки*. 2006. № 1(17). С.119-122.
- 29.Майкут Х.В. До питання виконання нареченими обов'язку повідомлення один одного про стан свого здоров'я. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 1. С.114-116.
- 30.Мартинюк О.В. Порядок та умови взяття шлюбу в Україні (X - перша половина XVII століття). *Держава і право*. 2004. № 23. С. 106-111.

31. Матвієнко А. Умови й перешкоди укладення шлюбу у вітчизняному сімейному та канонічному праві. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С.34-39.
32. Менджул М.В. Надання права на шлюб особам, що не досягли шлюбного віку: окремі проблеми. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2013. № 2(14). С.149-157.
33. Мироненко В.П. Сімейне право України: підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / В.П. Мироненко, С.А. Пилипенко; [за заг. ред. В.П. Мироненко]. К.: Правова єдність, 2008. 477 с.
34. Науково-практичний коментар до сімейного кодексу України / За ред. Є.О. Харитонова. Х.: ТОВ «Одіссей». 2006. 552 с.
35. Негода О.А. Правові проблеми визначення поняття сім'ї. *Держава і право*. 2007. № 37. С.426-433.
36. Ніколайчук А. Законодавче визначення та закріплення понять «сім'ї» та «її членів». *Європейські перспективи*. 2014. № 3. С.113-115.
37. Овчатова-Редько А.О. Проблема реєстрації і розірвання шлюбу на підконтрольних АТО територіях. *Право та інновації*. 2016. № 4(16). С.56-60.
38. Онишко О.Б. Сімейний союз: вітчизняний та зарубіжний досвід правового регулювання. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 4. Том 1. С.149-152.
39. Особливості процедури легалізації документів для дії за кордоном у сфері сімейно-шлюбних правовідносин *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 4(162). С.49-56.
40. Павлова Л. Реалізація природного права на шлюб, сім'ю, материнство та батьківство. *Право України*. 2004. № 11. С.46-49.
41. Петреченко С.А. Державна реєстрація шлюбу та фактичні шлюбні відносини в Україні: порівняльно-правовий аспект. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. № 5. С.222-225.
42. Ревуцька І.Е. До питання поняття сім'ї в теорії сімейного права та за законодавством України та країн-членів ЄС. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Вип. 46. Том 1. С.59-62.
43. Ревуцька І.Е. Підстави створення сім'ї за законодавством України: спірні питання. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені короля Данила Галицького*. 2017. № 3(15). С.210-214.
44. Ревуцька І.Е. Поняття підстав створення сім'ї: спроба формування визначення. *Часопис цивілістики*. 2017. № 25. С.84-88.
45. Ревуцька І.Е. Поняття шлюбу в теорії сімейного права та за законодавством України і країн-членів ЄС. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. № 27. С.64-68.
46. Резникова М.О. Деякі питання щодо визначення понять «шлюб» та «сім'я». *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 8. С.81-84.

47. Розгон О. Передшлюбні домовленості та договори. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2017. № 3(93). С.111-120.
48. Розгон О.В. Укладення шлюбу громадянина України з іноземцем за кордоном. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2015. № 6. С.1-8.
49. Ромовська З.В. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар. [3-тє вид., перер. і доп.] З.В. Ромовська. К.: Правова єдність, 2009. 432 с.
50. Ромовська З.В. Українське сімейне право: підручник [для студ. вищ. навч. закл.]. К.: Правова єдність, 2009. 500 с.
51. Сімейне право України: Навчальний посібник / За ред. Є.О. Харитонова. К.: Істина, 2008. 200 с.
52. Сімейне право України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. Т.В. Курило. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2014. 316 с.
53. Сімейне право України: навчальний посібник / Т.А. Кобзева, В.С. Шапіто. Суми: Сумський державний університет, 2015. 90 с.
54. Сімейне право України: підручник / Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін.; за заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. 3-тє вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2011. 264 с.
55. Сімейне право України: підручник / С.Б. Булеца, В.В. Заборовський, В.Г. Фазикош та ін.; За ред. С.В. Булеци, В.Г. Фазикоша. К.: Знання, 2015. 372 с.
56. Сімейне право: підручник. За заг. ред. В.А. Кройтора та В.Ю. Євко; МВС України, Харків: Харківський нац. ун-т внутр. справ, 2016. 512 с.
57. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. С.Я. Фурси. К.: Видавець Фурса С.Я.: КНТ, 2008. 1248 с.
58. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. І.В. Жилінкової. Х.: Ксилон, 2008. 855 с.
59. Харитонов Є.О. Сім'я як концепт сімейного законодавства. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 58. С.293-301.
60. Харьковская цивилистическая школа: антология семейного права: монографія / В.К. Антошкина, В.И. Борисова, И.В. Жилинкова и др.; под общ. ред. д-ра юрид. наук, проф. И.В. Спасибо-Фатеевой. Харьков: Право, 2013. 240 с.
61. Шимон С.І. Правова природа шлюбу за Сімейним кодексом України. *Право*. 2015. Вип. 28. С.151-158.
62. Шимон С.І. Правові ознаки шлюбу за сімейним законодавством України. *Вісник Запорізького національного університету*. 2015. № 3. С.39-44.
63. Шлюб, сім'я та дітородні орієнтації в Україні: монографія. К.: АДЕФ-Україна, 2008. 256 с.
64. Шумейко О.В. Історія формування сім'ї як соціального інституту в західноєвропейському культурному контексті. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 1. С.93-99.
65. Явор О.А. Відмова від вступу у шлюб як юридичний факт. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 3. С.106-108.

Судова практика

1. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 року № 11. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07>.
2. Постанова Верховного Суду України від 20 лютого 2012 року у справі № 6-97цс11. URL: <http://www.viaduk.net/clients/vsu.nsf>

ТЕМА 4. Недійсність шлюбу

Теоретичні питання

1. Поняття недійсності шлюбу.
2. Підстави визнання шлюбу недійсним.
3. Порядок визнання шлюбу недійсним.
4. Правові наслідки визнання шлюбу недійсним.

Теми індивідуальних робіт

1. Визнання шлюбу недійсним і визнання шлюбу неукладеним: до питання розмежування.
2. Особливості визнання шлюбу недійсним за рішенням суду.
3. Правові наслідки недійсності шлюбу для добросовісної особи.
4. Недійсність шлюбу: порівняльний аналіз сімейного законодавства України та сімейного законодавства інших держав.
5. Підстави визнання шлюбу недійсним в Україні у Х - початку ХХ ст.

Рекомендована література та нормативно-правові акти

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст.141.
2. Сімейний кодекс: Закон України від 10.01.2002 року № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. №№ 21-22. Ст.135.
3. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01.07.2010 року № 2398-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 38. Ст.509.
4. Концепція державної сімейної політики: Постанова Верховної Ради України від 17.09.1999 року № 1063-XIV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1063-14>.
5. Про затвердження Правил внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання: Наказ Міністерства юстиції України від 12.01.2011 року № 96/5. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0055-11>.
6. Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні: Наказ Міністерства юстиції України від 18.10.2000 року № 52/5. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00>.

7. Про затвердження Порядку надання платних послуг відділами державної реєстрації актів цивільного стану: Наказ Міністерства юстиції України від 27.12.2010 року № 3335/5. *Офіційний вісник України*. 2011. № 101. С.252. Ст.3650.
8. Аблятіпова Н.А. Правова природа фіктивного шлюбу за сімейним законодавством України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2010. № 2. С.107-109.
9. Апопій І.В. Правові наслідки недійсності шлюбу для добросовісної особи. *Університетські наукові записки*. 2009. № 1(29). С.56-59.
10. Апопій І.В. Сімейне право України: навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2010. 360 с.
11. Верес І. Недійсність шлюбу: порівняльний аналіз Сімейного кодексу України та сімейного законодавства інших держав. *Право України*. 2013. № 10. С.97-107.
12. Глиняна К. Особливості визнання шлюбу недійсним. *Юридичний вісник*. 2011. № 2. С.109-114.
13. Гопанчук В.С., Войтенко Т.В. Суміжні правові наслідки недійсного шлюбу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. № 10-2 том 1. С.156-159.
14. Дякович М.М. Сімейне право: навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.] / [М.М. Дякович]. К.: Правова єдність, 2009. 512 с.
15. Ковтунова Л.Ю. Особливості визнання шлюбу недійсним за рішенням суду. *Університетські наукові записки*. 2009. № 3(31). С.119-125.
16. Кожевнікова В. Обмеження права чоловіка та жінки на укладення шлюбу без наміру створити сім'ю. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 8. С.32-34.
17. Липець Л.В. Врегулювання шлюбних та подібних відносин за законом і договором: монографія. К., 2013. 192 с.
18. Мироненко В.П. Сімейне право України: підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / В.П. Мироненко, С.А. Пилипенко; [за заг. ред. В.П. Мироненко]. К.: Правова єдність, 2008. 477 с.
19. Науково-практичний коментар до Сімейного кодексу України / За ред. Є.О. Харитонова. Х.: ТОВ «Одісей». 2006. 552 с.
20. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України. Станом на 3 квітня 2018 року / За заг. ред. Журавльова Д.В. К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2018. 520 с.
21. Озель В.І. Умови законності шлюбу та підстави визнання шлюбу недійсним в Україні у Х - початку ХХ ст. (за нормами церковного права). *Часопис Київського університету права*. 2011. № 1. С.63-66.
22. Погребняк О.Г. Удосконалення адміністративних процедур державної реєстрації шлюбів та встановлення батьківства як напрям запобігання фіктивним шлюбом з метою легалізації в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 1. С.119-122.

23. Ромовська З.В. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар. [3-тє вид., перер. і доп.] З.В. Ромовська. К.: Правова єдність, 2009. 432 с.
24. Ромовська З.В. Українське сімейне право: підручник [для студ. вищ. навч. закл.]. К.: Правова єдність, 2009. 500 с.
25. Сафончик О.І. Шлюбні правовідносини в Україні: проблеми теорії і практики. Одеса: Фенікс, 2018. 378 с.
26. Сидоренко Д.І. До питання про укладення шлюбу між особами, які є родичами або мають інше споріднення з особами, які уклали шлюб. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип.49. Том 1. С.147-151.
27. Сімейне право України: Навчальний посібник / За ред. Є.О. Харитонова. К.: Істина, 2008. 200 с.
28. Сімейне право України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. Т.В. Курило. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2014. 316 с.
29. Сімейне право України: навчальний посібник / Т.А. Кобзева, В.С. Шапіто. Суми: Сумський державний університет, 2015. 90 с.
30. Сімейне право України: підручник / Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін.; за заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. 3-тє вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2011. 264 с.
31. Сімейне право України: підручник / С.Б. Булеца, В.В. Заборовський, В.Г. Фазикош та ін.; За ред. С.В. Булеци, В.Г. Фазикоша. К.: Знання, 2015. 372 с.
32. Сімейне право України: підручник / Т.В. Боднар та ін.; за заг. ред. Т.В. Боднар, О.В. Дзери. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 520 с.
33. Сімейне право: підручник. За заг. ред. В.А. Кройтора та В.Ю. Євко; МВС України, Харків: Харківський нац. ун-т внутр. справ, 2016. 512 с.
34. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. С.Я. Фурси. К.: Видавець Фурса С.Я.: КНТ, 2008. 1248 с.
35. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. І.В. Жилінкової. Х.: Ксилон, 2008. 855 с.
36. Труба В.І. Визнання шлюбу недійсним і визнання шлюбу неукладеним за СК України. *Південноукраїнський правничий правопис*. 2011. № 1. С.108-111.
37. Явор О.А. Недійсний шлюб як дефектний юридичний факт. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 6. С.116-119.

Судова практика

1. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 року № 11. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07>.

ТЕМА 5. Припинення шлюбу

Теоретичні питання

1. Поняття та підстави припинення шлюбу.
2. Розірвання шлюбу в судовому порядку та в державних органах реєстрації актів цивільного стану.
3. Правові наслідки розірвання шлюбу.
4. Порядок реєстрації розірвання шлюбу.
5. Режим окремого проживання подружжя.

Теми індивідуальних робіт

1. Правове регулювання припинення шлюбу: зарубіжний досвід.
2. Припинення шлюбу в разі його розірвання та визнання фіктивним: відмінності за правовими наслідками.
3. Розірвання шлюбу органом реєстрації актів цивільного стану за заявою одного з подружжя.
4. Розірвання шлюбу на підконтрольних АТО територіях.
5. Зміна статі як підстава припинення шлюбу.
6. Припинення шлюбу та визнання шлюбу недійсним: питання розмежування.
7. Встановлення та припинення режиму окремого проживання подружжя: шляхи вдосконалення правового регулювання.

Рекомендована література та нормативно-правові акти

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст.141.
2. Сімейний кодекс: Закон України від 10.01.2002 року № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. №№ 21-22. Ст.135.
3. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01.07.2010 року № 2398-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 38. Ст.509.
4. Концепція державної сімейної політики: Постанова Верховної Ради України від 17.09.1999 року № 1063-XIV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1063-14>.
5. Про затвердження Правил внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання: Наказ Міністерства юстиції України від 12.01.2011 року № 96/5. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0055-11>.
6. Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні: Наказ Міністерства юстиції України від 18.10.2000 року № 52/5. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00>.
7. Про затвердження Порядку надання платних послуг відділами державної реєстрації актів цивільного стану: Наказ Міністерства юстиції України

- від 27.12.2010 року № 3335/5. *Офіційний вісник України*. 2011. № 101. С.252. Ст.3650.
8. Аблятіпова Н.А. Сепарація як крок до розірвання шлюбу. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2008. № 3. С.1-8.
  9. Апопій І.В. Сімейне право України: навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2010. 360 с.
  10. Білик О. Встановлення та припинення режиму окремого проживання подружжя: шляхи вдосконалення правового регулювання. *Держава і право*. 2013. Вип. 60. С.298-305.
  11. Білик О.О. Співвідношення фактичної сепарації і режиму окремого проживання подружжя в сімейному праві України. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 4. С.206-210.
  12. Бориславська М.В. Деякі проблеми застосування режиму окремого проживання подружжя в Україні. *Університетські наукові записки*. 2015. № 2(54). С.69-79.
  13. Войтенко Т.В. Зміна статі як підстава припинення шлюбу. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2015. № 2. С.20-25.
  14. Гопанчук В. Встановлення режиму окремого проживання подружжя. *Вісник прокуратури*. 2008. № 2. С.82-87.
  15. Дутко А.О. Розірвання шлюбу за законодавством України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2014. № 801. С.51-55.
  16. Дякович М.М. Сімейне право: навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.] / [М.М. Дякович]. К.: Правова єдність, 2009. 512 с.
  17. Євко В. Режим окремого проживання подружжя (сепарація): проблеми та перспективи. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 11. С.3-7.
  18. Кириченко Т.С. Механізм розірвання шлюбу внаслідок неможливості його подальшого існування як союзу між чоловіком і жінкою (унаслідок зміни статі одного із подружжя). *Право і суспільство*. 2019. № 3. С.92-98.
  19. Красицька Л. Розірвання шлюбу: порівняльний аналіз законодавства України та інших країн. *Право України*. 2013. № 10. С.108-125.
  20. Лежнєва Т.М., Черноп'ятов С.В. Поняття та зміст режиму окремого проживання подружжя. *Право і суспільство*. 2010. № 6. С.117-121.
  21. Липець Л.В. Врегулювання шлюбних та подібних відносин за законом і договором: монографія. К., 2013. 192 с.
  22. Мироненко В.П. Сімейне право України: підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / В.П. Мироненко, С.А. Пилипенко; [за заг. ред. В.П. Мироненко]. К.: Правова єдність, 2008. 477 с.
  23. Миронюк С.А. Окремі питання процедури розірвання шлюбу за нормами перспективного законодавства України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 4. С.51-53.

24. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України. Станом на 3 квітня 2018 року / За заг. ред. Журавльова Д.В. К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2018. 520 с.
25. Овчатова-Редько А.О. Проблема реєстрації і розірвання шлюбу на підконтрольних АТО територіях. *Право та інновації*. 2016. № 4(16). С.56-60.
26. Онишко О.Б. Правове регулювання припинення шлюбу шляхом розлучення в окремих країнах Євросоюзу. *Митна справа*. 2015. № 1(97). С.25-30.
27. Райчук А. Основні сучасні тенденції розвитку законодавства розвинених країн у сфері припинення шлюбу. *Право України*. 2008. № 9. С.130-135.
28. Райчук А. Розірвання шлюбу органом реєстрації актів цивільного стану за заявою одного з подружжя. *Юридична Україна*. 2008. № 6. С.68-74.
29. Райчук А.Б. Поняття «припинення шлюбу», «розірвання шлюбу», «розлучення». Їх співвідношення. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2005. № 67-69. С.127-129.
30. Розгон О. Припинення шлюбу в разі його розірвання та визнання фіктивним: відмінності між правовими наслідками на прикладах судової практики. *Вісник: офіційний бюлетень Національної асоціації адвокатів України*. 2018. № 9(46). С.25-35.
31. Ромовська З.В. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар. [3-тє вид., перер. і доп.] З.В. Ромовська. К.: Правова єдність, 2009. 432 с.
32. Сафончик О.І. Деякі питання розірвання шлюбу в судовому порядку за законодавством України. *Часопис цивілістики*. 2013. Вип. 14. С.74-77.
33. Сафончик О.І. Поняття припинення шлюбу та його відмінність від визнання шлюбу недійсним за законодавством України. *Вісник Чернівецького факультету НУ «Одеська юридична академія»*. 2017. № 3. С.51-59.
34. Сафончик О.І. Правові наслідки припинення шлюбно-сімейних правовідносин. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 58. С.309-315.
35. Сафончик О.І. Розірвання шлюбу в судовому порядку за законодавством України. *Часопис цивілістики*. 2014. Вип. 17. С.158-162.
36. Сафончик О.І. Шлюбні правовідносини в Україні: проблеми теорії і практики. Одеса: Фенікс, 2018. 378 с.
37. Сімейне право України: Навчальний посібник / За ред. Є.О. Харитонова. К.: Істина, 2008. 200 с.
38. Сімейне право України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. Т.В. Курило. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2014. 316 с.
39. Сімейне право України: навчальний посібник / Т.А. Кобзева, В.С. Шапіто. Суми: Сумський державний університет, 2015. 90 с.

- 40.Сімейне право України: підручник / Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін.; за заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. 3-тє вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2011. 264 с.
- 41.Сімейне право України: підручник / Т.В. Боднар та ін.; за заг. ред. Т.В. Боднар, О.В. Дзери. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 520 с.
- 42.Сімейне право: підручник. За заг. ред. В.А. Кройтора та В.Ю. Євко; МВС України, Харків: Харківський нац. ун-т внутр. справ, 2016. 512 с.
- 43.Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. С.Я. Фурси. К.: Видавець Фурса С.Я.: КНТ, 2008. 1248 с.
- 44.Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. І.В. Жилінкової. Х.: Ксилон, 2008. 855 с.
- 45.Спектор О. Розірвання шлюбу у порядку позовного провадження. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 12. С.58-64.
- 46.Спектор О.М. Особливості розірвання шлюбу подружжям, яке має неповнолітніх дітей. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 41. Том 1. С.124-129.
- 47.Цимбалюк В.І. Актуальні питання правового регулювання режиму окремого проживання подружжя в сімейному законодавстві України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. №10-2 том 1. С.164-166.
- 48.Чурпіта Г.В. Захист сімейних прав та інтересів подружжя шляхом встановлення судом режиму окремого проживання. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 5-2. Том 4. Част. 2. С.19-23.
- 49.Юніна М.П. Режим окремого проживання подружжя та його правові наслідки. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 4. С.123-128.
- 50.Ясинок М. Режим окремого проживання подружжя - новий вид справ у окремому провадженні. *Право України*. 2008. № 5. С.114-117.

Судова практика

1. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 року № 11. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07>.

ТЕМА 6. Особисті немайнові та майнові права і обов'язки подружжя

Теоретичні питання

1. Поняття та загальна характеристика особистих немайнових прав та обов'язків подружжя.
2. Зміст особистих немайнових прав та обов'язків.

3. Поняття та значення майнових прав подружжя. Правовий режим майна подружжя.
4. Право особистої приватної власності чоловіка та дружини.
5. Право спільної сумісної власності подружжя.
6. Припинення права спільної сумісної власності подружжя. Способи поділу спільного майна.
7. Види майнових договорів, які можуть укладатися між подружжям.

Теми індивідуальних робіт

1. Особливості судового захисту особистих немайнових прав подружжя.
2. Підстави набуття права спільної сумісної власності подружжя.
3. Правовий режим грошей як спільного майна подружжя.
4. Корпоративні права подружжя.
5. Права подружжя щодо належного їм роздільного майна.
6. Здійснення подружжям права спільної сумісної власності.
7. Договори подружжя стосовно їхнього спільного та роздільного майна.
8. Договір про поділ майна подружжя: практичні реалії застосування.
9. Шлюбний договір: поняття, порядок укладення та перспективи застосування в Україні.
10. Правові засади поділу спільного сумісного майна подружжя.
11. Способи поділу спільного майна подружжя: зарубіжний досвід правового регулювання.

Рекомендована література та нормативно-правові акти

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст.141.
2. Сімейний кодекс: Закон України від 10.01.2002 року № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. №№ 21-22. Ст.135.
3. Цивільний кодекс: Закон України від 16 січня 2003 року зі змінами та доповненнями. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст.356.
4. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01.07.2010 року № 2398-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. №38. Ст.509.
5. Про затвердження Правил внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання: Наказ Міністерства юстиції України від 12.01.2011 року № 96/5. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0055-11>.
6. Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні: Наказ Міністерства юстиції України від 18.10.2000 року № 52/5. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00>.
7. Про затвердження Порядку надання платних послуг відділами державної реєстрації актів цивільного стану: Наказ Міністерства юстиції України

- від 27.12.2010 року № 3335/5. *Офіційний вісник України*. 2011. № 101. С. 252. Ст.3650.
8. Антошкіна В. Договір про поділ майна подружжя, що є об'єктом права спільної сумісної власності. *Право України*. 2005. № 8. С.75-78.
  9. Антошкіна В. Договірне регулювання відносин з надання утримання між подружжям (колишнім подружжям). *Право України*. 2011. № 11. С.76-89.
  10. Апопій І.В. Сімейне право України: навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2010. 360 с.
  11. Біленко М. Підстави набуття права спільної сумісної власності подружжя. *Юридична Україна*. 2014. № 4. С.65-71.
  12. Білоусов В.М., Дмитришина В.А. Шлюбний договір в Україні: практичне втілення. *Юридичний вісник*. 2016. № 4(41). С.105-108.
  13. Боднар Т.В. Здійснення подружжям права спільної сумісної власності. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 2(89). С.100-109.
  14. Великанова М.М., Горбуля Г.А. Договір про поділ майна подружжя, що є об'єктом права спільної сумісної власності. *Юридичний вісник*. 2012. № 3(24). С.80-83.
  15. Гресь Н.М. Поділ майна подружжя в аспекті врахування боргових зобов'язань. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 1. С.52-55.
  16. Данильченко О.В. Особисті немайнові права подружжя за законодавством України. *Молодий вчений*. 2017. № 6(46). С.105-110.
  17. Дзера О.В., Дякович М.М. Правовий аналіз законодавчих змін щодо поширення правового режиму спільної сумісної власності подружжя на приватизоване майно (житло та земельні ділянки). *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2011. № 5(59). С.150-154.
  18. Дякович М.М. Сімейне право: навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.] / [М.М. Дякович]. К.: Правова єдність, 2009. 512 с.
  19. Евко В.Ю. Застосування презумпції спільності майна подружжя у судовій практиці. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 2. С. 75-78.
  20. Жилінкова І. Концепція шлюбного договору за новим Сімейним договором України. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 3. С.120-132.
  21. Жилінкова І. Особливості законодавчих конструкцій сімейно-правових договорів. *Проблеми цивільного права*. 2011. № 1(64). С.85-94.
  22. Жилінкова І. Розвиток інституту шлюбного договору. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 1. С.60-76.
  23. Жилінкова І.В. Права подружжя щодо належного їм роздільного майна. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2010. № 6(54). С.34-41.
  24. Жилінкова І.В. Правове регулювання речових відносин у сім'ї: визначення концептуальних відносин. *Право України*. 2011. № 5. С.105-112.

25. Заборовський В.В., Лозан М.М. Деякі особливості інституту шлюбного договору в сімейному праві України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 7. С.82-85.
26. Івахненко І.В. Договірні підстави виникнення права особистої приватної власності дружини та чоловіка. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Вип. 29. Част. 2. Том 1. С.21-24.
27. Івахненко І.В. Договірні підстави виникнення права особистої приватної власності дружини та чоловіка. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Вип. 29. Част. 2. Том 1. С.21-24.
28. Ієвіння О.В. Право на материнство та батьківство як особисті немайнові права подружжя. *Університетські наукові записки*. 2011. № 2. С.97-100.
29. Круглова О.О. Правовий режим майна подружжя: нормативно-правове регулювання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С.99-101.
30. Левківський Б. Особливості судового захисту окремих особистих немайнових прав подружжя. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2013. № 4(98). С.52-55.
31. Лепех С. Правовий режим грошей як спільного майна подружжя. *Право України*. 2013. № 10. С.85-96.
32. Липець Л. Особисті немайнові відносини подружжя як можливий об'єкт шлюбного договору. *Право України*. 2009. № 1. С.130-140.
33. Липець Л.В. Врегулювання шлюбних та подібних відносин за законом і договором: монографія. К., 2013. 192 с.
34. Лозова Г. Цивілістичні та сімейно-правові характеристики змісту шлюбного договору. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 2. С.44-46.
35. Лозова Г.О. Предмет шлюбного договору. *Часопис Київського університету права*. 2006. № 3. С.103-107.
36. Луценко Л.А. Суб'єкти договору подружжя про надання утримання. *Держава і право*. 2008. № 42. С.375-380.
37. Маломуж О. Шлюбний договір. *Право України*. 2005. № 1. С.73-75.
38. Малютіна І.П. Загальні засади поділу спільного сумісного майна подружжя. *Юридична наука*. 2012. № 5. С.52-58.
39. Мельниченко О.В. Правове становище подружжя за законодавством України та країн ЄС. *Часопис Київського університету права*. 2013. №4. С.223-227.
40. Мироненко В.П. Сімейне право України: підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / В.П. Мироненко, С.А. Пилипенко; [за заг. ред. В.П. Мироненко]. К.: Правова єдність, 2008. 477 с.
41. Митракова І.Г. Особисті немайнові права подружжя як об'єкти судового захисту. *Вісник Верховного Суду України*. 2008. № 1(89). С.44-48.
42. Михальнюк О.В. Договори подружжя стосовно їхнього спільного та роздільного майна. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 3. С.66-70.

43. Науково-практичний коментар до Сімейного кодексу України / За ред. Є.О. Харитонова. Х.: ТОВ «Одіссей». 2006. 552 с.
44. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України. Станом на 3 квітня 2018 року / За заг. ред. Журавльова Д.В. К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2018. 520 с.
45. Некрасова О. Деякі аспекти застосування цивільного законодавства при здійсненні права власності подружжя. *Юридична Україна*. 2007. № 2. С.38-40.
46. Письменна О.П., Новикова Я.І. Міжнародний, зарубіжний та національний досвід правового регулювання укладення шлюбного договору. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 1. С.90-93.
47. Простибоженко О. Способи поділу спільного майна подружжя: досвід правового регулювання європейських держав. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 1. С.31-35.
48. Простибоженко О.С. Юридична конструкція «договору в інтересах сім'ї» у майнових правовідносинах подружжя: спроба концептуального осмислення. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 3. С.212-216.
49. Пунда О.О. Державна стратегія правового регулювання особистих немайнових відносин. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 6. С.200-202.
50. Розгон О. Правовий режим майна осіб, які проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2016. № 5(89). С.164-173.
51. Ромовська З.В. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар. [3-тє вид., перер. і доп.] З.В. Ромовська. К.: Правова єдність, 2009. 432 с.
52. Ромовська З.В. Українське сімейне право: підручник [для студ. вищ. навч. закл.]. К.: Правова єдність, 2009. 500 с.
53. Сафончик О.І. Шлюбні правовідносини в Україні: проблеми теорії і практики. Одеса: Фенікс, 2018. 378 с.
54. Сімейне право України: Навчальний посібник / За ред. Є.О. Харитонова. К.: Істина, 2008. 200 с.
55. Сімейне право України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. Т.В. Курило. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2014. 316 с.
56. Сімейне право України: навчальний посібник / Т.А. Кобзева, В.С. Шапіто. Суми: Сумський державний університет, 2015. 90 с.
57. Сімейне право України: підручник / Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін.; за заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. 3-тє вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2011. 264 с.
58. Сімейне право України: підручник / С.Б. Булеца, В.В. Заборовський, В.Г. Фазикош та ін.; За ред. С.В. Булеци, В.Г. Фазикоша. К.: Знання, 2015. 372 с.

59. Сімейне право України: підручник / Т.В. Боднар та ін.; за заг. ред. Т.В. Боднар, О.В. Дзери. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 520 с.
60. Сімейне право: підручник. За заг. ред. В.А. Кройтора та В.Ю. Євко; МВС України, Харків: Харківський нац. ун-т внутр. справ, 2016. 512 с.
61. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. С.Я. Фурси. К.: Видавець Фурса С.Я.: КНТ, 2008. 1248 с.
62. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. І.В. Жилінкової. Х.: Ксилон, 2008. 855 с.
63. Спасибо-Фатєєва І.В. Правові режими спільного майна подружжя. *Право України*. 2013. № 10. С.77-84.
64. Старчук О.В. До питання посвідчення нотаріусом конкубіатного договору. *Право і суспільство*. 2017. № 1. С.77-81.
65. Стефанчук Р.О. Система особистих немайнових прав фізичних осіб у сфері сімейних відносин: до питання вдосконалення. *Університетські наукові записки*. 2006. № 2(18). С.107-111.
66. Христинко Н. Право спільної сумісної власності подружжя за Сімейним кодексом України. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 8. С.29-32.
67. Цікало В.І., Оприско М.В. Корпоративні права подружжя: складні питання у судовій практиці. *Вісник Верховного Суду України*. 2015. №10(182). С.43-47.
68. Цюра В.В., Автух А.А. Особливості правового регулювання поділу майна подружжя за законодавством України. *Право і суспільство*. 2015. №4 частина 4. С.119-124.
69. Чудік Т.В. Особливості поділу майна подружжя. *Молодий вчений*. 2018. № 3(55). С.633-637.
70. Явор О. Договір як юридичний факт у сімейному праві. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 4(79). С.123-132.

Судова практика

1. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 року № 11. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07>.

ТЕМА 7. Особисті права та обов'язки батьків і дітей

Теоретичні питання

1. Поняття батьківських прав та обов'язків. Підстави виникнення батьківських прав та обов'язків.
2. Державна реєстрація народження дитини.
3. Добровільний та судовий порядок встановлення батьківства.
4. Права неповнолітньої дитини.

5. Права та обов'язки батьків.
6. Здійснення батьківських прав та виконання обов'язків.
7. Позбавлення батьківських прав.
8. Відібрання дитини без позбавлення батьківських прав.

Теми індивідуальних робіт

1. Сімейне виховання: правовий аспект проблеми.
2. Особливості здійснення батьківських прав неповнолітніми батьками.
3. Визначення походження дитини від колишнього подружжя.
4. Правове регулювання сурогатного материнства.
5. Особливості укладення договору про сурогатне материнство.
6. Суб'єктний склад правовідносин щодо імплантації ембріона дитини жінці із генетичного матеріалу подружжя.
7. Проблеми правової охорони материнства та дитинства.
8. Проблемні питання спілкування з дитиною при окремому проживанні батьків.
9. Сурогатне материнство в Україні та за кордоном: порівняльно-правовий аспект.

Рекомендована література та нормативно-правові акти

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст.141.
2. Сімейний кодекс: Закон України від 10.01.2002 року № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. №№ 21-22. Ст.135.
3. Цивільний кодекс: Закон України від 16 січня 2003 року зі змінами та доповненнями. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст.356.
4. Декларація про соціальні та правові принципи щодо захисту і благополуччя дітей, особливо при передачі дітей на виховання та при їх усиновленні на національному та міжнародному рівнях / прийнята резолюцією 41/85 Генеральної Асамблеї ООН від 3 грудня 1986 року. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_131.
5. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року (ред. зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Ген. Асамблеї ООН від 21.12.1995 р.). URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
6. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01.07.2010 року № 2398-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. №38. Ст.509.
7. Про заборону репродуктивного клонування людини: Закон України від 14 грудня 2004 року № 2231-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 5. Ст.111.
8. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5. Ст.35.

9. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 року № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст.142.
10. Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині: Закон України від 16 липня 1999 року № 1007-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 41. Ст.377.
11. Концепція державної сімейної політики: Постанова Верховної Ради України від 17.09.1999 року № 1063-XIV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1063-14>.
12. Про затвердження Порядку стягнення аліментів на дитину (дітей) у разі виїзду одного з батьків для постійного проживання в іноземній державі, з якою не укладено договір про подання правової допомоги: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2002 року № 1203. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1203-2002п>.
13. Про затвердження Правил внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання: Наказ Міністерства юстиції України від 12.01.2011 року № 96/5. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0055-11>.
14. Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні: Наказ Міністерства юстиції України від 18.10.2000 року № 52/5. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00>.
15. Про затвердження Порядку надання платних послуг відділами державної реєстрації актів цивільного стану: Наказ Міністерства юстиції України від 27.12.2010 року № 3335/5. *Офіційний вісник України*. 2011. № 101. С. 252. Ст.3650.
16. Про ведення банку даних про дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, і сім'ї потенційних усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів: Наказ Міністерства соціальної політики України від 28.12.2015 року № 1256, зареєстр. в Міністерстві юстиції України 12.03.2016 року за № 380/28510. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0380-16>.
17. Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 09.09.2013 року № 787, зареєстр. в Міністерстві юстиції України 02.10.2013 року за № 1697/24229. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13>.
18. Аблітіпова Н.А. Проблеми сурогатного материнства в Україні. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 51. С.167-173.
19. Булеца С.Б. Істотні та випадкові умови договору сурогатного материнства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Вип. 27. Том 1. С.129-134.
20. Ватрас В.А. Батьки та діти як суб'єкти сімейних правовідносин. *Університетські наукові записки*. 2008. № 4(28). С.145-150.

21. Ватрас В.А. Суб'єктний склад правовідносин щодо імплантації ембріона дитини жінці із генетичного матеріалу подружжя. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2010. № 2. С.71-74.
22. Верес І.Я. Проблеми правового регулювання сурогатного материнства. *Адвокат*. 2013. № 3(150). С.27-31.
23. Гресь Н.М. Реалізація права на контакт та спілкування з дитиною при окремому проживанні батьків. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 3. С.44-47.
24. Гудзь Л.В. Проблеми правової охорони материнства та дитинства. *Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології*. 2011. № 1(4). С.356-360.
25. Дутко А.О., Куліш Г.О. Сімейно-правовий статус батьків, які не досягли повноліття. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 1. С.68-71.
26. Дякович М.М. Сімейне право: навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.] / [М.М. Дякович]. К.: Правова єдність, 2009. 512 с.
27. Жилінкова І. Особливості законодавчих конструкцій сімейно-правових договорів. *Проблеми цивільного права*. 2011. № 1(64). С.85-94.
28. Жилінкова І.В. Правове регулювання речових відносин у сім'ї: визначення концептуальних відносин. *Право України*. 2011. № 5. С.105-112.
29. Камінська М.О. Огляд законодавства з прав дитини: практичний посібник. К., 2014. 112 с.
30. Квіт Н.М. Правові межі створення та використання людських ембріонів: порівняння німецького та українського законодавства. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 3. С.87-92.
31. Коломієць А.С. Цивільно-правові відносини з сурогатного материнства. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2012. № 2. С.74-76.
32. Красицька Л. Про поняття батьківських прав. *Право України*. 2012. № 8. С.227-233.
33. Красицька Л.В. Відшкодування моральної шкоди як спосіб захисту сімейних прав батьків і дітей. *Правничий часопис Донецького університету*. 2011. № 2(26). С.43-49.
34. Красицька Л.В. Встановлення факту материнства та визнання материнства як способи захисту сімейних прав матері та дитини. *Правничий часопис Донецького університету*. 2013. № 1. С.159-166.
35. Красицька Л.В. Здійснення та захист права батьків і дитини на контакт. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2012. Вип. 4(61). С.213-224.
36. Красицька Л.В. Особливості здійснення батьківських прав неповнолітніми батьками. *Правничий часопис Донецького університету*. 2011. № 1(25). С.234-239.

- 37.Красицька Л.В. Підстави виникнення прав та обов'язків матері, батька і дитини. *Держава і право*. 2013. Вип. 59. С.220-226.
- 38.Красицька Л.В. Про правову природу батьківських прав. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 66. С.172-178.
- 39.Красицька Л.В. Про припинення батьківських прав та обов'язків. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 12. С.27-32.
- 40.Красицька Л.В. Проблеми здійснення та захисту особистих та майнових прав батьків і дітей: монографія. К.: Видавництво Ліра-К, 2014. 628 с.
- 41.Липець Л.В. Врегулювання шлюбних та подібних відносин за законом і договором: монографія. К., 2013. 192 с.
- 42.Логвінова М.В. Цивільна та сімейно-правова відповідальність батьків (осіб, які їх замінюють) за правопорушення, вчинені неповнолітніми: монографія. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2009. 206 с.
- 43.Майданик Р. Договір про сурогатне материнство за українським правом: питання теорії та практики. *Право України*. 2012. № 9. С.215-225.
- 44.Майданик Р.А. Репродуктивні права. Сурогатне материнство. К.: Алерта, 2013. 48 с.
- 45.Менджул М.В. Порівняльний аналіз правових засад сурогатного материнства. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 2. С.77-79.
- 46.Мироненко В.П. Наявність небезпеки для виховання та розвитку дитини - визначальна умова її відібрання у батьків. *Юридична психологія та педагогіка*. 2013. № 1. С.254-263.
- 47.Мироненко В.П. Сімейне право України: підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / В.П. Мироненко, С.А. Пилипенко; [за заг. ред. В.П. Мироненко]. К.: Правова єдність, 2008. 477 с.
- 48.Міщук І.В., Слаб'як Т.Б. Правове регулювання сурогатного материнства. *Молодий вчений*. 2017. № 5.1(45.1). С.73-76.
- 49.Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України. Станом на 3 квітня 2018 року / За заг. ред. Журавльова Д.В. К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2018. 520 с.
- 50.Ольховик Л.А. Особисті немайнові права дитини за цивільним законодавством України: монографія. Одеса: Видавець Букаєв В.В., 2009. 173 с.
- 51.Ольховик Л.А., Буй О.С. Зміст права дитини на сім'ю. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 5. С.110-113.
- 52.Онщенко О.В., Козіна П.Ю. Сурогатне материнство в Україні та за кордоном: порівняльно-правовий аспект. *Юридичний вісник*. 2015. №3(36). С.102-108.
- 53.Пестрикова А.А. Суррогатное материнство в России: монографія. Самара: Самарская гуманитарная академия, 2008. 180 с.
- 54.Риженко І.М., Айвазян Л.С. Деякі аспекти правового регулювання договірних відносин сурогатного материнства. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2013. Вип. 1. С.30-32.

55. Розгон О. Практичні аспекти визнання батьківства в Україні. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2017. № 2(92). С.103-112.
56. Розгон О.В. Позбавлення батьківських прав через нестворення необхідних житлово-побутових умов для дитини. *Наукове друковане іноземне видання «EURASIAN ACADEMIC RESEARCH JOURNAL»*. 2017. № 5 (11). С.82-97.
57. Рубець І. Визначення походження дитини від колишнього подружжя. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 11. С.47-49.
58. Рубець І.В. Застосування презумпції шлюбного походження дитини. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 68. С.426-431.
59. Рубець І.В. Презумпція батьківства та можливості її спростування за сімейним законодавством України. *Юридична наука*. 2011. № 6. С.53-57.
60. Сафончик О.І. Шлюбні правовідносини в Україні: проблеми теорії і практики. Одеса: Фенікс, 2018. 378 с.
61. Синегубов О.В. Здійснення особистого немайнового права дитини на належне батьківське виховання та його захист. *Наше право*. 2014. № 1. С.127-136.
62. Синегубов О.В. Правовий статус дитини, як учасника особистих немайнових прав. *Форум права*. 2013. № 1. С.900-907.
63. Сімейне право України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. Т.В. Курило. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2014. 316 с.
64. Сімейне право України: навчальний посібник / Т.А. Кобзева, В.С. Шапіто. Суми: Сумський державний університет, 2015. 90 с.
65. Сімейне право України: підручник / Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін.; за заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. 3-тє вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2011. 264 с.
66. Сімейне право України: підручник / Т.В. Боднар та ін.; за заг. ред. Т.В. Боднар, О.В. Дзери. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 520 с.
67. Сімейне право: підручник. За заг. ред. В.А. Кройтора та В.Ю. Євко; МВС України, Харків: Харківський нац. ун-т внутр. справ, 2016. 512 с.
68. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. С.Я. Фурси. К.: Видавець Фурса С.Я.: КНТ, 2008. 1248 с.
69. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. І.В. Жилінкової. Х.: Ксилон, 2008. 855 с.
70. Темченко О. Зміст соціальної функції держави щодо прав дитини в умовах євроінтеграції. *Право України*. 2007. № 5. С.24-27.
71. Труба В.І. Проблемні питання правових підстав позбавлення батьківських прав. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. № 2 том 2. С.4-7.
72. Федорченко Н. Особливості укладення договору про сурогатне материнство. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 12. С.65-68.

73. Чернега А.П. Правове регулювання зміни прізвища дитини її батьками за законодавством України. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 1. С.164-170.
74. Юхта О.Г. Теоретико-правовий аналіз концептуального поняття «правовий статус дитини». *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 12(158). С.72-76.
75. Явор О.А. Правові аспекти сурогатного материнства. *Університетські наукові записки*. 2012. № 4(44). С.127-133.

Судова практика

1. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.03.2007 року № 3. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-07>.
2. Практика розгляду судами справ, пов'язаних із позбавленням батьківських прав, поновленням батьківських прав, усиновленням, установленням опіки та піклування над дітьми: Узагальнення Верховного Суду України від 11.12.2008 року, підготовлене суддею Верховного Суду України Барсуковою В.М. та головним консультантом відділу узагальнення судової практики управління вивчення та узагальнення судової практики Бурлай О.Є. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0020700-08>.
3. Узагальнення практики розгляду судами цивільних справ про усиновлення дітей, позбавлення батьківських прав, встановлення опіки та піклування над дітьми / А.С. Олійник. *Судова апеляція*. 2009. № 1(14). С.136-158.
4. Узагальнення практики розгляду судами цивільних справ про усиновлення дітей, позбавлення батьківських прав, встановлення опіки та піклування над дітьми (продовження) / А.С. Олійник. *Судова апеляція*. 2009. № 2(15). С.122-144.

ТЕМА 8. Аліментні зобов'язання подружжя, батьків, дітей та інших членів сім'ї

Теоретичні питання

1. Права та обов'язки подружжя по утриманню. Аліментні зобов'язання колишнього з подружжя.
2. Позбавлення права на утримання. Припинення права на утримання.
3. Підстави виникнення аліментних обов'язків батьків.
4. Способи та розмір сплати аліментів на дітей. Заборгованість по аліментах. Участь батьків у додаткових витратах на дитину.
5. Обов'язок батьків утримувати повнолітніх дітей.
6. Обов'язок повнолітніх дітей утримувати батьків.
7. Обов'язок по утриманню інших членів сім'ї та родичів.

8. Договір про сплату аліментів.
9. Порядок сплати та стягнення аліментів.

Теми індивідуальних робіт

1. Поняття аліментних зобов'язань та історія їх розвитку.
2. Загальні та спеціальні підстави стягнення аліментів на утримання одного з подружжя.
3. Умови та порядок стягнення аліментів на дітей.
4. Відповідальність за невиконання батьками аліментних зобов'язань.
5. Питання застосування законодавства про стягнення аліментів з батьків, діти яких були усиновленні.
6. Питання зміни та припинення договору про сплату аліментів на дитину.
7. Договір про припинення права на аліменти у зв'язку з набуттям права власності на нерухоме майно.
8. Аліментні обов'язки інших членів сім'ї та родичів.

Рекомендована література та нормативно-правові акти

1. Сімейний кодекс: Закон України від 10.01.2002 року № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. №№ 21-22. Ст.135.
2. Цивільний кодекс: Закон України від 16 січня 2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст.356.
3. Про виконавче провадження: Закон України від 2 червня 2016 року №1404-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 30. Ст.542.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку стягнення аліментів: Закон України від 17 травня 2017 року №2037-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 25. Ст.291.
5. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 року № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст.142.
6. Про затвердження Порядку стягнення аліментів на дитину (дітей) у разі виїзду одного з батьків для постійного проживання в іноземній державі, з якою не укладено договір про подання правової допомоги: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2002 року № 1203. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1203-2002п>.
7. Андрущенко Т. Особливості укладення аліментного договору між колишнім подружжям. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 3. С.33-35.
8. Антошкіна В.К. Договірне регулювання відносин подружжя: [монографія]. Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2008. 176 с.
9. Апопій І. Нові аспекти визначення розміру аліментів на дитину та їх стягнення. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 9. С.5-9.
10. Апопій І.В. Сімейне право України: навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2010. 360 с.

11. Афанасьєва Л.В. Аліментні правовідносини в Україні: [монографія]; МВС України, Луганський держ. ун-т внутрішніх справ. Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2006. 224 с.
12. Ахмач Г. Договірний порядок врегулювання аліментних зобов'язань по утриманню батьками своїх дітей: проблеми та перспективи розвитку. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 10. С.58-61.
13. Бутрин-Бока Н.С. Деякі особливості новел сімейного законодавства України. *Право і суспільство*. 2018. № 4 частина 2. С.55-59.
14. Верховець К.С. Стягнення аліментів на дитину за чинним сімейним законодавством: підстави та процедура. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3-1. С.112-115.
15. Верховець К.С. Щодо питання зміни та припинення договору про сплату аліментів на дитину. *Часопис цивілістики*. 2014. Вип. 17. С.176-179.
16. Волохов О.С. Аліментні обов'язки інших членів сім'ї та родичів. *Держава і право*. 2010. № 47. С.418-424.
17. Гофман Ю.В. Договір про сплату аліментів на дитину як різновид цивільних договорів у сімейному праві України. *Наше право*. 2015. № 1. С.127-132.
18. Гресь Н.М. Договірне регулювання аліментних зобов'язань щодо утримання батьками своїх дітей. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 3. С.49-52.
19. Гресь Н.М. Окремі аспекти відповідальності за невиконання батьками аліментних зобов'язань. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 1. С.9-13.
20. Демиденко К.Є. Питання реалізації права дитини на аліменти. *Судова апеляція*. 2006. № 4. С.90-97.
21. Дерій О.О. Поняття аліментного зобов'язання. *Держава і право*. 2013. Вип. 59. С.282-287.
22. Дерій О.О. Процедура виконання рішень з стягнення аліментів і заборгованості по них у примусовому порядку. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2012. № 3(11). С.30-40.
23. Дякович М.М. Сімейне право: навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.] / [М.М. Дякович]. К.: Правова єдність, 2009. 512 с.
24. Епрікян А. Аліментні обов'язки інших членів сім'ї та родичів: проблемні аспекти. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 2. С.20-23.
25. Епрікян А.А. Аліменти як один із способів забезпечення права дитини на утримання. *Правова держава*. 2015. № 20. С.93-98.
26. Жилінкова І.В. Правове регулювання речових відносин у сім'ї: визначення концептуальних відносин. *Право України*. 2011. № 5. С.105-112.
27. Журавська В. Аліментні зобов'язання. *Юридичний радник*. 2005. № 3. С.44-46.
28. Зілковська Л.М., Черненко В.А. Проблемні питання застосування законодавства про стягнення аліментів з батьків, діти яких були

- усиновленні. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2016. № 1(28). С.109-119.
29. Кожевнікова В. Правове регулювання здійснення та обмеження права на утримання одного з подружжя. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 12. С.35-39.
30. Комарук І.А. Конвенція про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інші форми сімейного утримання. *Юридичний журнал*. 2010. № 2. С.32-35.
31. Красицька Л.В. Проблеми здійснення та захисту особистих та майнових прав батьків і дітей: монографія. К.: Видавництво Ліра-К, 2014. 628 с.
32. Кройтор В.А. Особливості порядку стягнення аліментів на неповнолітніх дітей. *Університетські наукові записки*. 2013. № 1(45). С.86-93.
33. Левківський Б., Виговська Є. Юридична природа договору про припинення права на аліменти на дитину у зв'язку з набуттям права власності на нерухоме майно. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 6. С.61-64.
34. Мельник М.Б. Правова природа та сутність майнових інтересів дитини при припиненні права на аліменти у зв'язку із набуттям у власність нерухомого майна. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. № 15 том 2. С.43-46.
35. Мироненко В.П. Сімейне право України: підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / В.П. Мироненко, С.А. Пилипенко; [за заг. ред. В.П. Мироненко]. К.: Правова єдність, 2008. 477 с.
36. Михальнюк О. Договір подружжя про надання утримання. *Юридична Україна*. 2015. № 2. С.19-25.
37. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України. Станом на 3 квітня 2018 року / За заг. ред. Журавльова Д.В. К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2018. 520 с.
38. Німак М.О. Договір подружжя, яке розлучається, про місце проживання, утримання та виховання їхніх дітей: процесуально-правові аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 5. С.82-85.
39. Петrenchенко С.А. Аліменти на дитину в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. № 31. С.15-18.
40. Пономаренко О.М. Аліментний договір як підстава виникнення аліментних зобов'язань. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди «Право»*. 2017. № 27. С.48-58.
41. Розгон О. Особливості договору про припинення права на аліменти для дитини у зв'язку з передачею права власності на нерухомість. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2013. № 6. С.138-144.
42. Розгон О. Порядок розрахунку аліментів на дитину між батьками судом. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2016. № 6(90). С.138-149.

43. Розгон О.В. Аліменти на дитину: деякі аспекти стягнення у світлі останніх змін. *Вісник національної асоціації адвокатів України*. 2018. №4(42). С.33-39.
44. Розгон О.В. Порівняльний аналіз правового регулювання аліментних зобов'язань щодо утримання дитини в Україні та Литві. *Право і суспільство*. 2017. № 3. С.76-81.
45. Ромовська З.В. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар. [3-тє вид., перер. і доп.] З.В. Ромовська. К.: Правова єдність, 2009. 432 с.
46. Ромовська З.В. Українське сімейне право: підручник [для студ. вищ. навч. закл.]. К.: Правова єдність, 2009. 500 с.
47. Самілик Л.О., Корбут Л.П. Проблеми забезпечення належного виконання зобов'язань зі сплати аліментів. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. №6. С.90-92.
48. Сапейко Л.В., Кройтор В.А. Аліменти дітям та батькам: монографія. Харків: Ескада, 2008. 160 с.
49. Свистун Л.Я. Правове регулювання стягнення аліментів на дітей. *Право і суспільство*. 2018. № 1. С.88-94.
50. Семенова А.П. Правовий аналіз аліментних відносин за Кодексом про шлюб та сім'ю УРСР 1969 року. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 5 (том 1). С.48-51.
51. Сімейне право України: Навчальний посібник / За ред. Є.О. Харитонова. К.: Істина, 2008. 200 с.
52. Сімейне право України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. Т.В. Курило. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2014. 316 с.
53. Сімейне право України: навчальний посібник / Т.А. Кобзєва, В.С. Шапіто. Суми: Сумський державний університет, 2015. 90 с.
54. Сімейне право України: підручник / Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін.; за заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. 3-тє вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2011. 264 с.
55. Сімейне право України: підручник / С.Б. Булеца, В.В. Заборовський, В.Г. Фазикош та ін.; За ред. С.В. Булеци, В.Г. Фазикоша. К.: Знання, 2015. 372 с.
56. Сімейне право України: підручник / Т.В. Боднар та ін.; за заг. ред. Т.В. Боднар, О.В. Дзери. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 520 с.
57. Сімейне право: підручник. За заг. ред. В.А. Кройтора та В.Ю. Євко; МВС України, Харків: Харківський нац. ун-т внутр. справ, 2016. 512 с.
58. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. С.Я. Фурси. К.: Видавець Фурса С.Я.: КНТ, 2008. 1248 с.
59. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. І.В. Жилінкової. Х.: Ксилон, 2008. 855 с.
60. Таш'ян Р.І. Договір про припинення права на аліменти для дитини у зв'язку з передачею права власності на нерухоме майно. *Проблеми законності*. 2010. № 110. С.64-73.

- 61.Тимчик Г. Аліментні зобов'язання за новим Сімейним кодексом. *Юридичний журнал*. 2004. № 7(25). С.15-21.
- 62.Труба В.І. Аліментні правовідносини: види та правова природа. *Вісник ОНУ ім. О.О. Мечникова*. 2014. Вип. 3(24). Том 19. С.44-49.
- 63.Труба В.І. Забезпечення права дітей на утримання: новели законодавства. *Правова держава*. 2019. № 33. С.109-115.
- 64.Ханович Є.Д. Підстави виникнення аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2017. № 1. С.45-49.
- 65.Ханович Є.Д. Поняття аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей. *Право і суспільство*. 2018. № 3. С.91-98.
- 66.Ханович Є.Д. Порядок стягнення аліментів на дитину за чинним законодавством. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 10. С.20-26.
- 67.Ханович Є.Д. Правове регулювання аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей у міжнародних відносинах. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 5. С.286-292.
- 68.Ханович Є.Д. Сімейно-правова відповідальність за невиконання або неналежне виконання аліментних зобов'язань. *Право і суспільство*. 2019. № 2 (ч. 2). С.69-75.
- 69.Шершньова О.А. Правове регулювання відносин утримання (алементування): термінологічна проблема. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2013. Вип. 114 (Частина II). С.67-72.
- 70.Ярошенко А.С., Костенко О.М. Особливості запровадження штрафу за заборгованість зі сплати аліментів з метою посилення захисту права дитини на належне утримання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 2. С.84-86.

Судова практика

1. Про практику розгляду судами заяв у порядку наказного провадження: Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 23.12.2011 року № 14. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014740-11>.

ТЕМА 9. Усиновлення

Теоретичні питання

1. Поняття та сутність усиновлення.
2. Умови, порядок та правові наслідки усиновлення.
3. Визнання усиновлення недійсним та скасування усиновлення.
4. Позбавлення усиновлювача батьківських прав.

Теми індивідуальних робіт

1. Поняття та генеза інституту усиновлення в Україні.

2. Таємниця усиновлення: сучасні тенденції правового регулювання.
3. Правові наслідки здійснення усиновлення.
4. Розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) та порушення права на недоторканість приватного життя: проблеми співвідношення.
5. Усиновлення повнолітніх: питання законодавства і практики.
6. Актуальні питання удосконалення інституту міжнародного усиновлення.

Рекомендована література та нормативно-правові акти

1. Сімейний кодекс: Закон України від 10.01.2002 року № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. №№ 21-22. Ст.135.
2. Цивільний кодекс: Закон України від 16 січня 2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст.356.
3. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України від 13 січня 2005 року № 2342-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 6. Ст.147.
4. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5. Ст.35.
5. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23 червня 2005 року № 2709-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 32. Ст.422.
6. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 року № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст.142.
7. Декларація про соціальні та правові принципи щодо захисту і благополуччя дітей, особливо при передачі дітей на виховання та при їх усиновленні на національному та міжнародному рівнях / прийнята резолюцією 41/85 Генеральної Асамблеї ООН від 3 грудня 1986 року. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_131.
8. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року (ред. зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Ген. Асамблеї ООН від 21.12.1995 р.). URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
9. Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2002 року № 564. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-п>.
10. Про затвердження Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 року № 866. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-п>.
11. Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей: Постанова Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2008 року № 905. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/905-2008-п>.
12. Про затвердження Порядку стягнення аліментів на дитину (дітей) у разі виїзду одного з батьків для постійного проживання в іноземній державі, з

- якою не укладено договір про подання правової допомоги: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2002 року № 1203. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1203-2002п>.
13. Про ведення банку даних про дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, і сім'ї потенційних усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів: Наказ Міністерства соціальної політики України від 28.12.2015 року № 1256, зареєстр. в Міністерстві юстиції України 12.03.2016 року за № 380/28510. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0380-16>.
  14. Про затвердження Переліку захворювань, за наявності яких особа не може бути усиновлювачем: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 20.08.2008 року № 479, зареєстр. в Міністерстві юстиції України 24 жовтня 2008 року за № 1022/15713. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1022-08>.
  15. Про затвердження Переліку захворювань, які дають право на усиновлення хворих дітей без дотримання строків перебування на обліку в центральному органі виконавчої влади, до повноважень якого належать питання усиновлення та захисту прав дітей, а також до досягнення дитиною п'яти років: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 27.12.2011 року № 973, зареєстр. в Міністерстві юстиції України 2 березня 2012 року за № 352/20665. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0352-12>.
  16. Про затвердження Порядку вибуття дітей із закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, й соціального захисту дітей, до сімейних форм виховання: Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України від 02.02.2007 року № 302/80/49, зареєстров. в Міністерстві юстиції України 5 березня 2007 року за № 186/13453. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0186-07>.
  17. Про Порядок ведення службами у справах дітей обліку дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах: Наказ Міністерства соціальної політики України від 20.01.2014 року № 27, зареєстров. в Міністерстві юстиції України 4 лютого 2014 року за № 216/24993. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0216-14>.
  18. Алопій І.В. Сімейне право України: навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2010. 360 с.
  19. Блінова Г.О. Правове регулювання інституту таємниці усиновлення: сучасні тенденції. *Право і суспільство*. 2013. № 4. С.77-83.
  20. Грабовська О.О. Правосуб'єктність органів опіки та піклування в процедурі усиновлення. *Держава і право*. 2009. № 45. С.291-296.
  21. Дякович М.М. Сімейне право: навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.] / [М.М. Дякович]. К.: Правова єдність, 2009. 512 с.

22. Журило С.С. Загальна характеристика умов, які висуваються для усиновлення дітей за законодавством України. *Митна справа*. 2015. № 5(101). С.203-208.
23. Журило С.С. Правові наслідки усиновлення дітей-громадян України іноземними громадянами. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 5. С.82-85.
24. Журило С.С. Умови усиновлення дітей – громадян України іноземними громадянами. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 4. С.116-118.
25. Зілковська Л.М. Припинення усиновлення: теорія і практика правозастосування. *Наука і правоохоронна*. 2016. № 1(31). С.296-301.
26. Ковальчук І.В. Генеза інституту усиновлення на українських землях. *Молодий вчений*. 2017. № 2(42). С.161-164.
27. Ковальчук І.В. Правова природа інституту усиновлення. *Держава і право*. 2007. № 38. С.433-437.
28. Косенко Н.П. Поняття та значення усиновлення в національному законодавстві України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 4. С.33-40.
29. Косенко Н.П. Правові наслідки здійснення усиновлення. *Митна справа*. 2013. № 6(2.1). С.355-359.
30. Косенко Н.П. Умови здійснення усиновлення в Україні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 3. С.67-74.
31. Кухар А.О. Актуальні питання удосконалення інституту міжнародного усиновлення. *Держава і право*. 2010. Вип. 48. С.407-412.
32. Кушніренко Ю.М. Усиновлення як форма влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. *Митна справа*. 2013. №4(2). С.309-313.
33. Лисенко Х. Право дитини, позбавленої батьківського піклування, на особливий захист і допомогу держави: міжнародно-правовий аспект. *Право України*. 2008. № 6. С.9-13.
34. Логвінова М.В. Здійснення нагляду за дотриманням прав дітей після їх усиновлення іноземними громадянами. *Держава і право*. 2007. № 37. С.359-365.
35. Мельник О.В. Проблемні питання, обумовлені дією таємниці усиновлення в Україні. *Часопис цивілістики*. 2014. Вип. 16. С.209-112.
36. Менджул М.В. Порядок усиновлення іноземцями дитини, яка є громадянином України: окремі проблеми. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 1. С.91-94.
37. Микитин В.І. Деякі особливості усиновлення дітей громадянами України. *Право і суспільство*. 2017. № 3 частина 2. С.62-67.
38. Мироненко В.П. Сімейне право України: підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / В.П. Мироненко, С.А. Пилипенко; [за заг. ред. В.П. Мироненко]. К.: Правова єдність, 2008. 477 с.

39. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України. Станом на 3 квітня 2018 року / За заг. ред. Журавльова Д.В. К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2018. 520 с.
40. Олійник А.С. Узагальнення практики розгляду судами цивільних справ про усиновлення дітей, позбавлення батьківських прав, встановлення опіки та піклування над дітьми. *Судова апеляція*. 2009. № 2(15). С.122-144.
41. Письменна О.П., Задорожна І.Ю. Таємниця усиновлення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 41. Том 1. С.107-110.
42. Присяжнюк І. Розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) та порушення права на недоторканість приватного життя: проблеми співвідношення. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 1. С.1-10.
43. Резникова М.О., Ковалевська Т.Ю. Проблемні аспекти реалізації прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 5. С.113-116.
44. Римарчук Р.М., Костюкевич К.С. Інститут усиновлення у сімейному праві. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 4. С.139-142.
45. Розгон О. Надання згоди на усиновлення дитини. *Юридична Україна*. 2008. № 12. С.93-95.
46. Розгон О.В. Актуальні питання міжнародного усиновлення у світлі міжнародного законодавства. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Карабіна*. 2011. Вип. 9. С.121-125.
47. Розгон О.В. Згода усиновлювачів та усиновлюваного: український та іноземний досвід. *Право і суспільство*. 2016. № 5. С.43-48.
48. Ромовська З.В. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар. – [3-тє вид., перер. і доп.] З.В. Ромовська. К.: Правова єдність, 2009. 432 с.
49. Савченко Л.А., Шевченко Т.В. Таємниця усиновлення. За і проти. *Сучасні питання економіки і права*. 2013. Вип. 2. С.122-126.
50. Сімейне право України: Навчальний посібник / За ред. Є.О. Харитонова. К.: Істина, 2008. 200 с.
51. Сімейне право України: підручник / Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін.; за заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. 3-тє вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2011. 264 с.
52. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. С.Я. Фурси. К.: Видавець Фурса С.Я.: КНТ, 2008. 1248 с.
53. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. І.В. Жилінкової. Х.: Ксилон, 2008. 855 с.
54. Стефанчук М.О. Окремі особливості правосуб'єктності усиновлювачів як учасників сімейних правовідносин. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. 2014. Вип. 2. С.249-255.
55. Труба В.І. Усиновлення повнолітніх: питання законодавства і практики. *Правова держава*. 2014. Вип. 17. С.72-75.

Судова практика

1. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.03.2007 року № 3. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-07>.
2. Практика розгляду судами справ, пов'язаних із позбавленням батьківських прав, поновленням батьківських прав, усиновленням, установленням опіки та піклування над дітьми: Узагальнення Верховного Суду України від 11.12.2008 року, підготовлене суддею Верховного Суду України Барсуковою В.М. та головним консультантом відділу узагальнення судової практики управління вивчення та узагальнення судової практики Бурлай О.Є. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0020700-08>.
3. Узагальнення практики розгляду судами цивільних справ про усиновлення дітей, позбавлення батьківських прав, встановлення опіки та піклування над дітьми. *Судова апеляція*. 2009. № 1(14). С.136-158.
4. Узагальнення практики розгляду судами цивільних справ про усиновлення дітей, позбавлення батьківських прав, встановлення опіки та піклування над дітьми (продовження). *Судова апеляція*. 2009. № 2(15). С.122-144.

ТЕМА 10. Опіка та піклування. Патронат над дітьми

Теоретичні питання

1. Поняття і значення опіки та піклування над дітьми.
2. Встановлення опіки та піклування над дітьми.
3. Права дитини, над якою встановлено опіку (піклування).
4. Права та обов'язки опікунів та піклувальників.
5. Припинення опіки та піклування над дітьми.
6. Поняття патронату над дітьми та його відмінність від інших форм влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування.
7. Підстави виникнення та припинення патронату над дітьми.
8. Договір про патронат.

Теми індивідуальних робіт

1. Охорона дітей, позбавлених батьківського піклування, в історичному розвитку.
2. Роль опікуна (піклувальника) в житті дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування.
3. Патронат як форма сімейного виховання.
4. Вимоги щодо осіб, які можуть бути патронатними вихователями.
5. Недоліки законодавства про патронат над дітьми та шляхи його удосконалення.
6. Договір про влаштування дітей до прийомної сім'ї.

7. Дитячий будинок сімейного типу та прийомна сім'я: порівняльно-правовий аналіз.

Рекомендована література та нормативно-правові акти

1. Сімейний кодекс: Закон України від 10.01.2002 року № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. №№ 21-22. Ст.135.
2. Цивільний кодекс: Закон України від 16 січня 2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст.356.
3. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України від 13 січня 2005 року № 2342-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 6. Ст.147.
4. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5. Ст.35.
5. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23 червня 2005 року № 2709-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 32. Ст.422.
6. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 року № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст.142.
7. Декларація про соціальні та правові принципи щодо захисту і благополуччя дітей, особливо при передачі дітей на виховання та при їх усиновленні на національному та міжнародному рівнях / прийнята резолюцією 41/85 Генеральної Асамблеї ООН від 3 грудня 1986 року. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_131.
8. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року (ред. зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Ген. Асамблеї ООН від 21.12.1995 р.). URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
9. Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2002 року № 564. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-п>.
10. Про затвердження Положення про прийомну сім'ю: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2002 року № 565. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-2002-п>.
11. Про затвердження Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 року № 866. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-п>.
12. Про затвердження Порядку стягнення аліментів на дитину (дітей) у разі виїзду одного з батьків для постійного проживання в іноземній державі, з якою не укладено договір про подання правової допомоги: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2002 року № 1203. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1203-2002п>.
13. Про затвердження Правил опіки та піклування: Наказ Державного комітету України у справах сім'ї та молоді Міністерства освіти України,

- Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України від 26.05.1999 року № 34/166/131/88, зареєстр. в Міністерстві юстиції України 17 червня 1999 року за № 387/3680. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0387-99>.
14. Про ведення банку даних про дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, і сім'ї потенційних усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів: Наказ Міністерства соціальної політики України від 28.12.2015 року № 1256, зареєстр. в Міністерстві юстиції України 12.03.2016 року за № 380/28510. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0380-16>.
  15. Про затвердження Переліку захворювань, за наявності яких особа не може бути усиновлювачем: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 20.08.2008 року № 479, зареєстр. в Міністерстві юстиції України 24 жовтня 2008 року за № 1022/15713. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1022-08>.
  16. Про затвердження Порядку вибуття дітей із закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, й соціального захисту дітей, до сімейних форм виховання: Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України від 02.02.2007 року № 302/80/49, зареєстров. в Міністерстві юстиції України 5 березня 2007 року за № 186/13453. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0186-07>.
  17. Про Порядок ведення службами у справах дітей обліку дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах: Наказ Міністерства соціальної політики України від 20.01.2014 року № 27, зареєстров. в Міністерстві юстиції України 4 лютого 2014 року за № 216/24993. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0216-14>.
  18. Бориславська М.В. Фактичне виховання у сімейному праві: значення, суть та правові наслідки. *Університетські наукові записки*. 2014. № 2(50). С.137-144.
  19. Зілковська Л.М. Договір про влаштування дітей до прийомної сім'ї. *Наука і правоохоронна*. 2013. № 1(19). С.261-264.
  20. Зілковська Л.М. Недоліки законодавства про патронат над дітьми та шляхи його удосконалення. *Держава і право*. 2007. № 38. С.381-389.
  21. Лахтюк Л. Новостворені форми влаштування дітей-сиріт. *Вісник прокуратури*. 2010. № 6(108). С.42-46.
  22. Лисенко Х. Право дитини, позбавленої батьківського піклування, на особливий захист і допомогу держави: міжнародно-правовий аспект. *Право України*. 2008. № 6. С.9-13.
  23. Лешанич Л.В. Порівняльно-правовий аналіз дитячого будинку сімейного типу та прийомної сім'ї. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 3. С.97-99.

24. Логвінова М.В. Вимоги щодо осіб, які можуть бути патронатними вихователями: питання до законодавчого підходу. *Університетські наукові записки*. 2016. № 58. С.69-78.
25. Мамай І.В. Щодо співвідношення правового регулювання відносин опіки та піклування нормами цивільного та сімейного права. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. № 11 том 1. С.198-200.
26. Маріц Д.О., Карпенко І.В. Договір про патронат. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 4. С.140-142.
27. Надьон В.В. Умови призначення опікуна (піклувальника), реалізація їх прав та обов'язків. *Теорія і практика правознавства*. 2015. Вип. 1(7). URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv_64._file__2015_1_12.
28. Олійник А.С. Узагальнення практики розгляду судами цивільних справ про усиновлення дітей, позбавлення батьківських прав, встановлення опіки та піклування над дітьми. *Судова апеляція*. 2009. № 2(15). С.122-144.
29. Резникова М.О., Ковалевська Т.Ю. Проблемні аспекти реалізації прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 5. С.113-116.
30. Розгон О. Договір про влаштування дітей до прийомної сім'ї. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2017. № 5(95). С. 122-134.
31. Савицька С. Участь органів опіки і піклування у захисті прав та інтересів дитини. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. № 7. С.19-23.
32. Стасюк Г. Охорона дітей, позбавлених батьківського піклування, в історичному розвитку. *Право України*. 2005. № 2. С.108-111.
33. Тімуш І.С., Падун Є.В. Соціальне сирітство як передумова виникнення та функціонування інституту прийомного виховання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. № 18 том 2. С.18-21.
34. Токарчук Л.М. Патронат над дітьми: постановка проблеми. *Правова держава*. 2017. Вип. 28. С.91-96.
35. Черновалюк Ю.Ю. Патронат як форма сімейного влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування за законодавством України. *Університетські наукові записки*. 2009. № 1(29). С.134-138.
36. Чорна Ж.Л. Окремі питання встановлення опіки над фізичними особами. *Університетські наукові записки*. 2011. № 2(38). С.120-125.
37. Шаповал Л. Проблеми патронатного виховання й особливості влаштування вихованців дитячого будинку у патронатну сім'ю. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 1. С.31-33.
38. Яніцька І.А. Законодавче регулювання прав та обов'язків опікунів (піклувальників). *Прикарпатський юридичний вісник*. 2012. Вип. 2. С.95-101.
39. Яніцька І.А. Правовий статус патронату як форми сімейного виховання. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 58. С.315-321.

40. Яніцька І.А. Роль опікуна (піклувальника) в житті дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування. *Часопис цивілістики*. 2014. Вип. 16. С.218-221.
41. Апопій І.В. Сімейне право України: навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2010. 360 с.
42. Дякович М.М. Сімейне право: навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.] / [М.М. Дякович]. К.: Правова єдність, 2009. 512 с.
43. Мироненко В.П. Сімейне право України: підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / В.П. Мироненко, С.А. Пилипенко; [за заг. ред. В.П. Мироненко]. К.: Правова єдність, 2008. 477 с.
44. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України. Станом на 3 квітня 2018 року / За заг. ред. Журавльова Д.В. К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2018. 520 с.
45. Ромовська З.В. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар. [3-тє вид., перер. і доп.] З.В. Ромовська. К.: Правова єдність, 2009. 432 с.
46. Рудий Н.Я. Інститут опіки і піклування в Україні: історико-правове дослідження: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 216 с.
47. Сімейне право України: Навчальний посібник / За ред. Є.О. Харитонова. К.: Істина, 2008. 200 с.
48. Сімейне право України: підручник / Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін.; за заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. 3-тє вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2011. 264 с.
49. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. С.Я. Фурси. К.: Видавець Фурса С.Я.: КНТ, 2008. 1248 с.
50. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. І.В. Жилінкової. Х.: Ксилон, 2008. 855 с.

Судова практика

1. Практика розгляду судами справ, пов'язаних із позбавленням батьківських прав, поновленням батьківських прав, усиновленням, установленням опіки та піклування над дітьми: Узагальнення Верховного Суду України від 11.12.2008 року, підготовлене суддею Верховного Суду України Барсуковою В.М. та головним консультантом відділу узагальнення судової практики управління вивчення та узагальнення судової практики Бурлай О.Є. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0020700-08>.
2. Узагальнення практики розгляду судами цивільних справ про усиновлення дітей, позбавлення батьківських прав, встановлення опіки та піклування над дітьми. *Судова апеляція*. 2009. № 1(14). С.136-158.
3. Узагальнення практики розгляду судами цивільних справ про усиновлення дітей, позбавлення батьківських прав, встановлення опіки та піклування над дітьми (продовження). *Судова апеляція*. 2009. № 2(15). С.122-144.

**ТЕМА 11. Колізійні норми сімейного права
(Правове регулювання сімейних відносин за участю іноземців та осіб без громадянства)**

Теоретичні питання

1. Укладення та розірвання шлюбу.
2. Визначення походження дітей.
3. Усиновлення. Опіка та піклування.
4. Застосування законів іноземних держав. Визнання в Україні актів цивільного стану, зареєстрованих за законами іноземних держав.

Теми індивідуальних робіт

1. Іноземні шлюби українських громадян: проблематика укладення та визнання.
2. Правове регулювання визнання дійсності шлюбів, укладених громадянами України за кордоном.
3. Недійсність шлюбу: порівняльний аналіз сімейного законодавства України та сімейного законодавства інших держав.
4. Умови усиновлення дітей - громадян України іноземними громадянами.
5. Правові наслідки усиновлення дітей-громадян України іноземними громадянами.
6. Здійснення нагляду за дотриманням прав дітей після їх усиновлення іноземними громадянами.

Рекомендована література та нормативно-правові акти

1. Сімейний кодекс: Закон України від 10.01.2002 року № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. №№ 21-22. Ст.135.
2. Цивільний кодекс: Закон України від 16 січня 2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст.356.
3. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23 червня 2005 року № 2709-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 32. Ст.422.
4. Декларація про соціальні та правові принципи щодо захисту і благополуччя дітей, особливо при передачі дітей на виховання та при їх усиновленні на національному та міжнародному рівнях / прийнята резолюцією 41/85 Генеральної Асамблеї ООН від 3 грудня 1986 року. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_131.
5. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року (ред. зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Ген. Асамблеї ООН від 21.12.1995 р.). URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
6. Про затвердження Порядку стягнення аліментів на дитину (дітей) у разі виїзду одного з батьків для постійного проживання в іноземній державі, з якою не укладено договір про подання правової допомоги: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2002 року № 1203. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1203-2002п>.

7. Про ведення банку даних про дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, і сім'ї потенційних усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів: Наказ Міністерства соціальної політики України від 28.12.2015 року № 1256, зареєстр. в Міністерстві юстиції України 12.03.2016 року за № 380/28510. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0380-16>.
8. Блінова Г.О. Укладення шлюбу: порівняльна характеристика сімейного права України та Туреччини. *Право і суспільство*. 2013. № 5. С.40-45.
9. Вишняков О.К. Право Європейського Союзу. Підручник. Одеса: Фенікс, 2013. 883 с.
10. Вербіцька М.В., Росоляк О.Б. Умови дійсності шлюбу за законодавством України та ФРН: порівняльно-правовий аспект. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 1. С.66-69.
11. Верес І. Недійсність шлюбу: порівняльний аналіз Сімейного кодексу України та сімейного законодавства інших держав. *Право України*. 2013. № 10. С.97-107.
12. Журило С.С. Правові наслідки усиновлення дітей-громадян України іноземними громадянами. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 5. С.82-85.
13. Журило С.С. Умови усиновлення дітей – громадян України іноземними громадянами. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 4. С.116-118.
14. Калакура В.Я. Механізми взаємодії колізійних принципів правового регулювання в міжнародному сімейному праві. *Наукові записки інституту законодавства Верховної Ради України*. 2011. № 5(8). С.98-104.
15. Калакура В.Я. Проблеми колізійного регулювання сім'ї та шлюбу в міжнародному приватному праві. *Право України*. 2013. № 7. С.145-154.
16. Кожевникова В.О. Іноземні шлюби українських громадян: проблематика укладення та визнання: монографія. Сімферополь: ДІАЙП. 144 с.
17. Кожевникова В.О. Правове регулювання визнання дійсності шлюбів, укладених громадянами України за кордоном. *Кримський юридичний вісник*. 2010. Вип. 1(8). С.107-113.
18. Комарук І.А. Конвенція про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інші форми сімейного утримання. *Юридичний журнал*. 2010. № 2. С.32-35.
19. Комарук І.А. Шляхи вирішення питань, пов'язаних з міжнародним усиновленням: Гаазька Конвенція про захист дітей та співпрацю щодо міжнародного усиновлення від 29.05.1993 року. *Держава і право*. 2010. Вип.. 48. С.572-577.
20. Красицька Л.В. Розірвання шлюбу: порівняльний аналіз законодавства України та інших країн. *Право України*. 2013. № 10. С.108-125.
21. Кухар А.О. Актуальні питання удосконалення інституту міжнародного усиновлення. *Держава і право*. 2010. Вип. 48. С.407-412.

22. Лисенко Х. Право дитини, позбавленої батьківського піклування, на особливий захист і допомогу держави: міжнародно-правовий аспект. *Право України*. 2008. № 6. С.9-13.
23. Логвінова М.В. Здійснення нагляду за дотриманням прав дітей після їх усиновлення іноземними громадянами. *Держава і право*. 2007. № 37. С.359-365.
24. Менджул М.В. Порядок усиновлення іноземцями дитини, яка є громадянином України: окремі проблеми. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 1. С.91-94.
25. Мироненко В. Застосування норм міжнародного законодавства у сімейному законодавстві України. Шляхи удосконалення законодавства України з питань міжнародного усиновлення. *Нотаріат для вас*. 2012. № 6. С.39-44.
26. Мироненко В.П. Особливості усиновлення дітей – громадян України іноземними громадянами. *Нотаріат для вас*. 2012. № 5. С.33-39.
27. Онишко О.Б. Майнові відносини подружжя за законом відповідно до шлюбно-сімейного законодавства України, Польщі та Німеччини. *Економіка, фінанси, право*. 2011. № 3. С.36-39.
28. Онишко О.Б. Правове регулювання припинення шлюбу шляхом розлучення в окремих країнах Європейського Союзу. *Митна справа*. 2015. № 1. С.25-30.
29. Простибоженко О.С. Правовий режим майна подружжя за законодавством європейських держав: порівняльно-правовий аналіз і напрямки гармонізації. *Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. Правознавство*. 2016. Том 21. Вип. 1(28). С.111-129.
30. Розгон О. Колізійні питання укладання шлюбу з іноземним елементом. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 4/2. С.184-189.
31. Розгон О. Укладання шлюбу громадянина України з іноземцем за кордоном. *Юридичний радник*. 2011. № 6(60). С.1-8.
32. Розгон О.В. Актуальні питання міжнародного усиновлення у світлі міжнародного законодавства. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Карабіна*. 2011. Вип. 9. С.121-125.
33. Розгон О.В. Згода усиновлювачів та усиновлюваного: український та іноземний досвід. *Право і суспільство*. 2016. № 5. С.43-48.
34. Розгон О.В. Порівняльний аналіз правового регулювання аліментних зобов'язань щодо утримання дитини в Україні та Латвії. *Право і суспільство*. 2017. № 3. С.76-81.
35. Розгон О.В. Феномен міжнародного усиновлення. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2011. № 2. С.49-59.
36. Розгон О.В. Шлюб громадянина України з іноземцем на території України. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2012. № 1. С.321-326.
37. Романюк У.В. Характеристика видів та функцій інституту патронату над дітьми в окремих іноземних державах. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2018. № 2. С.122-127.

38. Сафончик О.І. Деякі питання припинення шлюбно-сімейних правовідносин за законодавством України та країн Євросоюзу. *Молодий вчений*. 2018. № 3(55). С.298-300.
39. Сафончик О.І. Правові наслідки припинення шлюбно-сімейних правовідносин за законодавством України та країн Євросоюзу. *Часопис цивілістики*. 2017. Вип. 24. С.79-83.
40. Сидоренко Д.І. Про підстави недійсності шлюбу за сімейним законодавством України та інших держав Європи. *Приватне право і підприємництво*. 2018. Вип. 18. С.92-95.
41. Стефанчук М.О. Адаптація українського законодавства до стандартів ЄС у сфері права, що застосовується до розірвання шлюбу. *Наукове друковане іноземне видання «EURASIAN ACADEMIC RESEARCH JOURNAL»*. 2017. № 8(14). С.33-40.
42. Ханович Є.Д. Правове регулювання аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей у міжнародних відносинах. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 5. С.286-292.
43. Чепис О.І., Лазорик Є.В. Колізійне регулювання сімейних правовідносин у міжнародному приватному праві: шляхи подолання конфлікту кваліфікацій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Вип. 42. С.98-103.
44. Черняк Ю. Умови визнання і виконання іноземних судових рішень про стягнення аліментів (в аспекті міжнародних договорів України). *Право України*. 2010. № 4. С.292-298.
45. Явор О.А. Адаптація сімейного права України до стандартів Європейського правового простору: значення для теорії юридичних фактів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 34. Том 1. С.134-137.

ДОДАТКИ

Додаток А – ТЕСТИ

1. Сімейне право регулює:

- а) особисті немайнові відносини;
- б) майнові відносини;
- в) особисті немайнові відносини і майнові відносини;
- г) особисті немайнові відносини і впливаючі з них майнові відносини.

2. Регулювання сімейних відносин здійснюється Сімейним Кодексом з метою:

- а) поступового перетворення праці на благо суспільства в першу життєву потребу кожної працездатної людини;
- б) підвищення рівня благоустрою жилих будинків, у яких проживають члени сім'ї;
- в) зміцнення сім'ї як соціального інституту і як союзу конкретних осіб;
- г) захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави;
- г) підвищення ефективності суспільного виробництва і піднесення на цій основі матеріального й культурного рівня життя членів сім'ї.

3. Сімейне право побудоване за пандектною системою, яка припускає:

- а) наявність загальної і особливої частин;
- б) що сімейне право не є галуззю права, а входить у цивільне право як інститут;
- в) що сімейне право є самостійною галуззю права.

4. Предмет сімейного права становлять:

- а) відносини, які виникають у зв'язку зі шлюбом;
- б) особисті та майнові відносини між членами сім'ї;
- в) особисті та майнові відносини між іншими родичами;
- г) відносини, які виникають у зв'язку із влаштуванням дітей-сиріт та дітей, які позбавлені батьківського піклування;
- г) усі відповіді правильні.

5. До відносин, які виникають у процесі влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, належать:

- а) усиновлення;
- б) опіка та піклування;
- в) патронат;
- г) прийомна сім'я, дитячий
- г) усі відповіді правильні.

6. Метод сімейного права:

- а) діалектичний;

- б) загальнофілософський;
- в) диспозитивний, імперативний;
- г) порівняльно-правовий;
- г) усі відповіді правильні.

7. Договір є джерелом сімейного права, якщо:

- а) він не суперечить СК України;
- б) він не суперечить іншим законам;
- в) він не суперечить моральним засадам суспільства;
- г) усі відповіді правильні.

8. Сімейний кодекс України не регулює відносини:

- а) між подружжям;
- б) між усиновлювачами та усиновленими;
- в) між дядьком і племінницею;
- г) між матір'ю та батьком дитини;
- г) рідними братами та сестрами.

9. Сім'ю складають особи:

- а) які спільно проживають;
- б) які пов'язані спільним побутом;
- в) які мають взаємні права;
- г) які мають взаємні обов'язки;
- г) всі відповіді правильні.

10. Шлюбні відносини в історичній кровноспорідненій сім'ї:

- а) допускаються по горизонталі (між братами і сестрами);
- б) допускаються по вертикалі (між батьками і дітьми);
- в) допускаються як по горизонталі, так і по вертикалі;
- г) обмежуються як по вертикалі, так і по горизонталі.

11. Сім'я пуналуа:

- а) моногамна;
- б) екзогамна;
- в) полігамна;
- г) змішана.

12. У сім'ї пуналуа шлюбні відносини:

- а) допускаються по горизонталі (між братами і сестрами);
- б) допускаються по вертикалі (між батьками і дітьми);
- в) допускаються як по горизонталі, так і по вертикалі;
- г) обмежуються як по вертикалі, так і по горизонталі.

13. Сім'ю пуналуа в історичному розвитку замінює:

- а) кровноспоріднена сім'я;
- б) моногамна сім'я;
- в) парна сім'я;
- г) патріархальна сім'я.

14. Одношлюбність виникла:

- а) унаслідок загальної культури людського роду;
- б) з економічних причин;
- в) як примирення між чоловіком і жінкою;
- г) як найвища форма шлюбу.

15. Парна сім'я:

- а) характеризується пануванням чоловіків;
- б) характеризується пануванням жінок;
- в) характеризується рівністю сторін.

16. Виберіть послідовність, що найбільш точно відображає історичний розвиток сім'ї:

- а) груповий шлюб, сім'я пуналуа, кровноспоріднена сім'я, парна сім'я, моногамна сім'я;
- б) груповий шлюб, кровноспоріднена сім'я, сім'я пуналуа, парна сім'я, моногамна сім'я;
- в) груповий шлюб, кровноспоріднена сім'я, сім'я пуналуа, моногамна сім'я, парна сім'я;
- г) груповий шлюб, сім'я пуналуа, кровноспоріднена сім'я, парна сім'я, моногамна сім'я.

17. Сімейний кодекс України регулює:

- а) особисті немайнові та майнові права і обов'язки подружжя;
- б) підстави виникнення, зміст особистих немайнових і майнових прав та обов'язків батьків і дітей, усиновлювачів та усиновлених, інших членів сім'ї та родичів;
- в) засади шлюбу;
- г) все зазначене.

18. Малолітньою вважається дитина до досягнення нею:

- а) чотирнадцяти років;
- б) дванадцяти років;
- в) шістнадцяти років;
- г) десяти років.

19. Принципами регулювання сімейних відносин є:

- а) урахування права на таємницю особистого життя їхніх учасників;
- б) державна підтримка сімей з дітьми;

- в) рівність учасників сімейних відносин;
- г) усе зазначене.

20. У сімейному праві існують такі способи правового регулювання:

- а) дозволи та заборони;
- б) дозволи та примус;
- в) дозволи, заборони, позитивне зобов'язання;
- г) виключно дозволи.

21. Родичами по прямій лінії не є:

- а) батько та син;
- б) дід і внук;
- в) рідні брат та сестра;
- г) бабуся і внучка.

22. Неповнолітньою вважається дитина у віці:

- а) від чотирнадцяти до шістнадцяти років;
- б) від дванадцяти до вісімнадцяти років;
- в) від чотирнадцяти до вісімнадцяти років;
- г) від десяти до шістнадцяти років.

23. Сімейний кодекс визначає, що сім'я є:

- а) первинним та основним осередком суспільства;
- б) особи, які спільно проживають;
- в) особи, які фактично ведуть спільне господарство;
- г) особи, які мають спільних дітей.

24. Джерелами сімейного права є:

- а) судова практика;
- б) судовий прецедент;
- в) адміністративний прецедент;
- г) звичай.

25. Відповідно до СК України правовий статус дитини має особа:

- а) до досягнення нею 16 років;
- б) до досягнення нею повноліття;
- в) до досягнення 17 років – для жінок і 18 років – для чоловіків;
- г) до досягнення нею 14 років.

26. Суб'єктами сімейного права можуть бути:

- а) фізичні особи;
- б) юридичні особи;
- в) фізичні та юридичні особи;
- г) державні органи.

27. Метод регулювання сімейного права може бути позначений як:

- а) дозвільно-імперативний;
- б) дозвільно-диспозитивний;
- в) диспозитивний;
- г) немає правильної відповіді.

28. Сімейні відносини регулюються:

- а) Цивільним кодексом;
- б) Сімейним кодексом та іншими нормативно-правовими актами;
- в) виключно Сімейним кодексом;
- г) виключно шлюбним договором.

29. Сімейний кодекс регулює серед інших відносини між:

- а) тіткою, дядьком та племінниками;
- б) двоюрідними братами та сестрами;
- в) мачухою, вітчимою та падчеркою, пасинком;
- г) батьками чоловіка та його дружиною.

30. Родичами за прямою лінією спорідненості є:

- а) неповнорідні брат і сестра;
- б) двоюрідні брати;
- в) дядько та племінники;
- г) бабуся і внуки.

31. За своєю природою відносини, що становлять предмет сімейного права, поділяють на:

- а) особисті та майнові;
- б) абсолютні та відносні;
- в) визначені та невизначені;
- г) довгострокові та короткострокові.

32. Відносини між одним із подружжя і кровними родичами іншого з подружжя або між родичами обох із подружжя, що виникають зі шлюбу, – це:

- а) родичі за прямою лінією;
- б) свояцтво;
- в) спорідненість;
- г) зведені родичі.

33. Сімейні права:

- а) не можуть бути передані іншій особі;
- б) можуть бути передані тільки батькам;
- в) можуть бути передані тільки опікунам;
- г) можуть бути передані тільки піклувальникам;

г) можуть бути перекладені на будь-яку іншу особу.

34. Строки, встановлені у СК України, обчислюються:

- а) відповідно до Сімейного кодексу України;
- б) відповідно до Цивільного кодексу України;
- в) відповідно до Житлового кодексу України;
- г) відповідно до Цивільного процесуального кодексу України;
- г) відповідно до Кодексу про шлюб та сім'ю.

35. Сімейні відносини:

- а) регулюються виключно законом;
- б) можуть бути врегульовані за домовленістю (договором) між їхніми учасниками;
- в) можуть бути врегульовані за домовленістю (договором) між їхніми учасниками виключно у випадках, передбачених законодавством;
- г) не можуть бути врегульовані законодавством.

36. Дитина, що досягла 14 років, має право звернутися за захистом своїх прав у:

- а) суд;
- б) ООН;
- в) прокуратуру;
- г) Конституційний суд.

37. Позовна давність у сімейному праві застосовується до вимоги про:

- а) про поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, якщо вимога заявлена після розірвання шлюбу;
- б) про розірвання шлюбу чи визнання його недійсним;
- в) стягнення аліментів;
- г) скасування усиновлення та визнання його недійсним.

38. Позовна давність не застосовується до таких вимог, що впливають зі сімейних відносин:

- а) про поділ майна, що є об'єктом спільної сумісної власності подружжя після розірвання шлюбу;
- б) про визнання батьківства особи, що вважає себе батьком дитини, народженою жінкою, яка на момент зачаття чи народження дитини перебувала у шлюбі з іншим чоловіком;
- в) про визнання материнства особою, що вважає себе матір'ю дитини;
- г) про оспорення матір'ю дитини батьківства свого чоловіка;
- г) про оспорення жінкою, що записана матір'ю дитини, свого материнства.

39. Шлюбом є:

- а) сімейний союз двох осіб незалежно від статі, зареєстрований у державному органі реєстрації актів цивільного стану;

- б) сімейний союз жінки та чоловіка незалежно від реєстрації у державному органі реєстрації актів цивільного стану;
- в) сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у державному органі реєстрації актів цивільного стану;
- г) сімейний союз жінки та чоловіка, що досягли шлюбного віку, зареєстрований у державному органі реєстрації актів цивільного стану.

40. Однією із умов вступу до шлюбу є:

- а) досягнення особами, що бажають вступити у шлюб, шлюбного віку;
- б) наявність спільної дитини у осіб, які бажають вступити у шлюб;
- в) наявність фіксованої заробітної плати у осіб, які бажають вступити у шлюб;
- г) досягнення жінкою і чоловіком, що бажають вступити у шлюб, 17 і 18 років, відповідно.

41. Шлюбний вік в Україні:

- а) 17 років для жінок, 18 років для чоловіків;
- б) 18 років як для чоловіка, так і для жінки;
- в) 17 років як для чоловіка, так і для жінки;
- г) 18 років для жінок, 17 років для чоловіків.

42. Виключний мінімальний шлюбний вік в Україні:

- а) 14 років для жінок, 16 років для чоловіків;
- б) 18 років як для чоловіка, так і для жінки;
- в) 17 років як для чоловіка, так і для жінки;
- г) 16 років як для чоловіка, так і для жінки.

43. Максимальний шлюбний вік в Україні:

- а) законодавчо не встановлений;
- б) 60 років для жінок, 65 років для чоловіків;
- в) 70 років як для чоловіків, так і для жінок;
- г) встановлений Закон України «Про шлюбний вік в Україні».

44. Після подання заяви і до реєстрації шлюбу чоловік та жінка, що бажають вступити у шлюб, є:

- а) молодятами;
- б) свояками;
- в) нареченими;
- г) подружжям.

45. Державна реєстрація шлюбу засвідчується:

- а) згодою чоловіка та жінки;
- б) свідоцтвом про шлюб, зразок якого затверджує Кабінет Міністрів України;
- в) свідоцтвом про шлюб, зразок якого затверджують державні органи реєстрації актів цивільного стану;

г) печаткою в паспорті про реєстрацію шлюбу.

46. Місцем реєстрації шлюбу є:

- а) місце виїзної церемонії;
- б) відповідна Рада народних депутатів;
- в) місце проживання чоловіка та жінки, які бажають вступити у шлюб за заявою їхніх батьків;
- г) приміщення державного органу реєстрації актів цивільного стану.

47. Реєстрація шлюбу здійснюється:

- а) після спливу одного місяця з дня подання заяви, але в межах трьох місяців;
- б) після спливу одного місяця з дня подання заяви і лише в його межах;
- в) після спливу одного місяця з дня подання довідки про стан здоров'я, але в межах трьох місяців;
- г) в межах трьох місяців з дня подання заяви.

48. Особи, які бажають зареєструвати шлюб, повинні досягти шлюбного віку:

- а) на день подачі заяви;
- б) на день заручин;
- в) на день реєстрації шлюбу;
- г) на день прийняття рішення укласти шлюб.

49. Особи, які подали заяву про реєстрацію шлюбу:

- а) повинні повідомити одна одну про стан свого здоров'я;
- б) можуть повідомити одна одну про стан свого здоров'я;
- в) повинні обов'язково пройти медичний огляд;
- г) повинні повідомити одна одну про стан свого здоров'я лише у разі наявності психічних захворювань.

50. Якщо є відомості про наявність перешкод до реєстрації шлюбу, керівник органу ДРАЦС може відкласти реєстрацію, але не більше ніж на:

- а) два місяці;
- б) три місяці;
- в) чотири місяці;
- г) шість місяців.

51. При реєстрації шлюбу подружжя не може вибрати як спільне прізвище:

- а) прізвище дружини;
- б) прізвище чоловіка;
- в) подвійне прізвище;
- г) потрійне, якщо хтось із них вже мав подвійне до шлюбу.

52. Шлюб, зареєстрований за відсутності нареченої і (або) нареченого, вважається:

- а) абсолютно недійсним;
- б) таким, що визнається недійсним за рішенням суду;
- в) таким, що може бути визнаний недійсним за рішенням суду;
- г) неукладеним;
- г) таким, що підлягає примусовому розірванню.

53. Шлюб є недійсним:

- а) від дня його державної реєстрації;
- б) від дня набрання чинності рішення суду;
- в) від дня проголошення рішення суду про недійсність шлюбу;
- г) від дня реєстрації недійсності шлюбу державним органом реєстрації актів цивільного стану.

54. До осіб, які мають право звернутися до суду з позовом про визнання шлюбу недійсним, належать:

- а) рідні брати і сестри одного з подружжя;
- б) діти;
- в) піклувальник обмежено дієздатної особи;
- г) прокурор;
- г) вітчим, мачуха одного з подружжя.

55. До шлюбів, що можуть бути визнані недійсними за рішенням суду, належать:

- а) шлюб між дядьком, тіткою і племінником, племінницею;
- б) шлюб між рідним братом та сестрою;
- в) шлюб з особою, що перебуває в зареєстрованому шлюбі;
- г) фіктивний шлюб;
- г) шлюб, укладений без вільної згоди чоловіка та жінки.

56. Правовими наслідками недійсності шлюбу для особи, що не знала і не могла знати про перешкоди для його реєстрації, є такі:

- а) майно, набуте у недійсному шлюбі, вважається таким, що належить подружжю на праві спільної сумісної власності;
- б) майно, що набуте у недійсному шлюбі, вважається таким, що належить подружжю на праві спільної часткової власності;
- в) якщо особа одержувала аліменти від того, з ким перебувала у недійсному шлюбі, сума аліментів вважається такою, що одержана без достатньої правової підстави і підлягає поверненню, але не більше ніж за останні 3 роки;
- г) якщо особа у зв'язку з реєстрацією шлюбу змінила прізвище, вона вважається такою, що іменується цим прізвищем без достатньої правової підстави.

57. Однією з підстав припинення шлюбу є:

- а) розірвання шлюбу;

- б) виїзд одного із подружжя на постійне місце проживання за кордон;
- в) смерть батька/матері одного із подружжя;
- г) набрання чинності рішенням суду.

58. Шлюб може бути розірваний:

- а) протягом трьох місяців з дня подання спільної заяви подружжя;
- б) протягом одного місяця з дня подання спільної заяви подружжя;
- в) протягом двох місяців з дня подання заяви одним із подружжя;
- г) після строку на примирення.

59. Шлюб не може бути розірваний:

- а) протягом вагітності дружини та протягом трьох років після народження дитини;
- б) протягом трьох років після реєстрації шлюбу;
- в) протягом року після реєстрації шлюбу;
- г) протягом вагітності дружини та протягом одного року після народження дитини.

60. Сепарація – це:

- а) інститут розірвання шлюбу;
- б) інститут припинення шлюбу;
- в) інститут окремого проживання подружжя;
- г) інститут шлюбу.

61. Фіктивний шлюб – це:

- а) шлюб, зареєстрований з особою, яка одночасно перебуває в іншому зареєстрованому шлюбі;
- б) шлюб, зареєстрований з особою, визнаною недієздатною;
- в) шлюб, зареєстрований без вільної згоди чоловіка і жінки;
- г) шлюб, зареєстрований з певною вигодою, без наміру створення сім'ї та набуття прав та обов'язків подружжя.

62. Якщо один із подружжя помер до набрання чинності рішення суду про розірвання шлюбу, вважається:

- а) шлюб припинився внаслідок його розірвання;
- б) шлюб є дійсним;
- в) шлюб є таким, що не був розірваний у встановлені строки;
- г) шлюб припинився внаслідок смерті.

63. Розірвання шлюбу засвідчується:

- а) згодою чоловіка та жінки;
- б) свідоцтвом про розірвання шлюбу, зразок якого затверджує Кабінет Міністрів України;

- в) свідоцтвом про розірвання шлюбу, зразок якого затверджують державні органи реєстрації актів цивільного стану;
- г) печаткою в паспорті про розірвання шлюбу.

64. Однією з підстав розірвання шлюбу ОРАЦС за заявою одного із подружжя є:

- а) смерть другого із подружжя;
- б) набрання чинності рішення суду;
- в) виїзд одного із подружжя на постійне місце проживання за кордон;
- г) визнання другого із подружжя безвісно відсутнім.

65. Розірвання шлюбу в судовому порядку здійснюється:

- а) за заявою подружжя, яке має дітей;
- б) за позовом одного із подружжя, але лише в тих випадках, коли є аліментна вимога;
- в) якщо один із подружжя – недієздатна особа;
- г) в усіх випадках.

У сімейному праві особисті немайнові права між подружжям виникають:

- а) з моменту народження;
- б) з моменту реєстрації шлюбу;
- в) з моменту укладення шлюбного договору;
- г) усі відповіді правильні.

66. До особистих немайнових прав подружжя за сімейним законодавством належать:

- а) право на материнство, батьківство;
- б) право на аліменти;
- в) право власності на речі;
- г) право на шлюб;
- г) майнові права.

67. Небажання чоловіка мати дитину або нездатність його до зачаття дитини може бути причиною:

- а) визнання шлюбу фіктивним;
- б) розірвання шлюбу;
- в) відшкодування завданої жінці моральної шкоди;
- г) визнання шлюбу недійсним.

68. Відмова дружини від народження дитини або нездатність її до народження дитини може бути причиною:

- а) відшкодування завданої чоловікові моральної шкоди;
- б) визнання шлюбу недійсним;
- в) визнання шлюбу фіктивним;
- г) розірвання шлюбу.

69. До особистих немайнових прав та обов'язків подружжя не належать:

- а) обов'язок утримувати дитину;
- б) обов'язок спільно дбати про матеріальне забезпечення сім'ї;
- в) обов'язок піклуватися про побудову сімейних відносин на почуттях взаємної любові і поваги;
- г) право припинити шлюбні відносини;
- г) право на повагу до своєї індивідуальності.

70. Піклуватися про матеріальне забезпечення сім'ї зобов'язані:

- а) чоловік самостійно;
- б) дружина самостійно;
- в) дружина та чоловік спільно;
- г) ніхто не повинен.

71. Право на фізичний і духовний розвиток, на отримання освіти, проявлення своїх здібностей, на створення умов праці і відпочинку має:

- а) дружина і чоловік рівне право;
- б) дружина за згодою чоловіка;
- в) чоловік за згодою дружини;
- г) не мають.

72. Правами батьків щодо виховання дитини, відповідно до Сімейного кодексу України, не є:

- а) на особисте виховання дитини переважно перед іншими особами;
- б) залучати до виховання дитини інших осіб;
- в) піклуватися про здоров'я дитини;
- г) передавати на виховання іншим фізичним особам.

73. Майно жінки і чоловіка, що проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу, належить їм на праві:

- а) спільної сумісної власності;
- б) спільної часткової власності;
- в) що його СК України не регулює;
- г) особистої приватної власності за умови подання суду відповідних доказів;
- г) особистої приватної власності.

74. Особистою приватною власністю дружини, чоловіка є:

- а) речі для професійних занять, придбані під час шлюбу для неї, нього за спільні кошти;
- б) заробітна плата, пенсія, стипендія, інші доходи, одержані нею, ним і внесені на особистий рахунок у банківську (кредитну) установу;
- в) доходи від договору, укладеного нею, ним в інтересах сім'ї;
- г) коштовності, придбані для неї, нього за спільні кошти;

г) виграш у лотерею.

75. Плоди, доходи від речі, що належить дружині, чоло вікові, є:

- а) особистою приватною власністю дружини, чоловіка;
- б) спільною сумісною власністю подружжя;
- в) спільною частковою власністю подружжя;
- г) спільною сумісною власністю подружжя, за рішенням суду;
- г) спільною частковою власністю подружжя за рішенням суду.

76. Належить до спільного сумісного майна дружини, чоловіка таке майно:

- а) речі індивідуального користування;
- б) кошти, що вносяться ними на особисті рахунки в банківських установах;
- в) речі, придбані за час шлюбу за кошти, що належать кожному з них особисто;
- г) кошти, одержані як відшкодування моральної шкоди.

77. Згідно з законом дружина має право на таку частку у спільному сумісному майні:

- а) одна четверта всього майна;
- б) одна друга всього майна;
- в) одна третя всього майна;
- г) дві третини всього майна.

До вимог про поділ майна, що є об'єктом спільної сумісної власності подружжя, шлюб між яким розірвано, застосовується такий строк позовної давності:

- а) три роки;
- б) один рік;
- в) п'ять років;
- г) не обмежена строками.

78. Строк позовної давності до вимог про поділ майна, що є об'єктом спільної сумісної власності подружжя, шлюб між яким розірвано, обчислюється від дня, коли:

- а) придбано об'єкт спільної сумісної власності (майно);
- б) розірвано шлюб;
- в) один зі співвласників дізнався про порушення свого права;
- г) одержано свідоцтво про розірвання шлюбу.

79. Якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не зареєстрували шлюб між собою, то майно, яке вони набувають за час такого проживання, є об'єктом:

- а) їхньої спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено договором між ними;
- б) їхньої спільної часткової власності, якщо інше не встановлено договором між ними;

- в) особистої приватної власності кожного з них, якщо інше не встановлено договором між ними;
- г) лише суд може визначити правовий режим такого майна.

80. Рішенням суду Петренку відшкодовано 20 000 грн. завданої йому моральної шкоди; ця сума є:

- а) особистою приватною власністю Петренка;
- б) спільною сумісною власністю Петренка та його дружини;
- в) спільною частковою власністю Петренка та його дружини (частки визначає у цьому випадку суд);
- г) приватною власністю дружини, якщо буде встановлено, що вона своїми діями (ведення домашнього господарства, виховання дітей тощо) сприяла її одержанню;
- г) немає правильної відповіді.

81. Неподільні речі присуджуються:

- а) дружині, яка вела домашнє господарство, доглядала за дітьми;
- б) чоловікові у випадку, якщо він вів домашнє господарство;
- в) одному з подружжя, якщо інше не визначено домовленістю між ними;
- г) речі продаються, а виручена сума ділиться в рівних частках;
- г) тому, хто ними найчастіше користувався.

82. Право на утримання незалежно від стану працездатності не має дружина, яка:

- а) перебуває у стані вагітності;
- б) проживає з дитиною до досягнення нею 3 років та опікується нею;
- в) проживає з дитиною, що має вади фізичного або психічного розвитку;
- г) проживає з двома або більше дітьми платника аліментів – на період опікування ними.

83. Право на утримання після розірвання шлюбу не має той з подружжя, який:

- а) став непрацездатним протягом одного року з моменту розірвання шлюбу;
- б) внаслідок протиправних дій іншого з подружжя під час шлюбу став інвалідом після розірвання шлюбу незалежно від моменту встановлення інвалідності;
- в) не має власного заробітку;
- г) досяг пенсійного віку протягом 5 років з моменту розірвання шлюбу, який існував не менше 10 років.

84. Форма шлюбного договору:

- а) усна;
- б) письмова;
- в) письмова з нотаріальним посвідченням;
- г) письмова з державною реєстрацією.

85. Рішенням суду може бути позбавлено одного з подружжя права на утримання або обмежено його строком, якщо:

- а) подружжя перебувало у шлюбних відносинах 6 місяців;
- б) одержувач аліментів свідомо поставив себе у становище, що потребує матеріальної допомоги;
- в) подружжя перебувало у шлюбних відносинах 12 років;
- г) подружжя не перебувало у шлюбних відносинах;
- г) одержувач аліментів учинив стосовно другого подружжя кримінальне правопорушення.

86. Договір про надання утримання між подружжям укладається:

- а) за рішенням суду;
- б) у письмовій формі;
- в) у письмовій формі і підлягає державній реєстрації;
- г) у письмовій формі і нотаріально посвідчується;
- г) у формі, обраній сторонами.

87. Відносини, не врегульовані Сімейним кодексом між особами, які проживають однією сім'єю:

- а) можуть бути врегульовані договором, якщо він не суперечить вимогам Сімейного кодексу, інших законів України і моральним основам суспільства;
- б) не можуть бути врегульовані договором;
- в) врегульовуються тільки за усною домовленістю;
- г) немає правильної відповіді.

88. Шлюбний договір може бути укладений:

- а) нареченими;
- б) подружжям;
- в) особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжям;
- г) особами, які мають намір зареєструвати шлюб.

89. На укладення шлюбного договору до реєстрації шлюбу, якщо його стороною є неповнолітня особа:

- а) потрібна письмова згода її батьків;
- б) потрібна письмова згода її батьків, засвідчена нотаріусом;
- в) потрібна усна згода її батьків;
- г) згода не потрібна.

90. Шлюбним договором регулюються:

- а) майнові відносини;
- б) немайнові відносини;
- в) майнові та особисті немайнові відносини;
- г) будь-які відносини подружжя.

91. Форма шлюбного договору:

- а) усна;
- б) письмова;
- в) письмова нотаріально посвідчена;
- г) за домовленістю між сторонами.

92. Зміна умов шлюбного договору:

- а) може бути в односторонньому порядку;
- б) може бути в односторонньому порядку тільки за рішенням суду;
- в) не допускається взагалі;
- г) допускається за усною домовленістю подружжя.

93. У разі відмови від шлюбного договору:

- а) права та обов'язки, встановлені шлюбним договором, припиняються з моменту його укладення;
- б) права та обов'язки, встановлені шлюбним договором, припиняються в день подання нотаріусу заяви про відмову від нього;
- в) права та обов'язки, встановлені шлюбним договором, припиняються тільки у разі його розірвання;
- г) права та обов'язки, встановлені шлюбним договором, припиняються з моменту його укладення або в день подання нотаріусу заяви про відмову від нього.

94. Згода подружжя на укладення договору щодо розпорядження спільною сумісною власністю, який потребує нотаріального посвідчення і (або) державної реєстрації, має бути:

- а) письмово оформлена;
- б) законом не визначено;
- в) вважається, що один з подружжя діє за згодою іншого з подружжя;
- г) нотаріально засвідчена.

95. Початок дії шлюбного договору, який укладено до реєстрації шлюбу:

- а) з моменту його укладання;
- б) з дня реєстрації шлюбу;
- в) з дня, вказаного органом РАЦСу;
- г) з дня його нотаріального посвідчення.

96. Право одного з подружжя на аліменти, які були присуджені за рішенням суду, може бути припинене за рішенням суду, якщо буде встановлено, що:

- а) одержувач аліментів припинив потребувати матеріальної допомоги;
- б) одержувач аліментів продовжує потребувати матеріальної допомоги;
- в) платник аліментів має статус держслужбовця;
- г) платник аліментів може надавати утримання;
- г) одержувач перебуває на лікуванні.

97. Обов'язковому нотаріальному посвідченню підлягає такий договір у сфері сімейного права:

- а) договір про припинення права на утримання взамін набуття права власності на нерухоме майно;
- б) договір про спільне проживання;
- в) договір щодо виховання дітей;
- г) будь-який договір, що виходить за межі дрібного побутового;
- г) договір про патронат.

98. Якщо один із подружжя, зокрема і працездатний, проживає з дитиною з інвалідністю, яка не може обходитися без постійного стороннього догляду, і опікується нею, він:

- а) не має права на утримання від другого з подружжя;
- б) має право на утримання за умови, що другий з подружжя може надавати матеріальну допомогу;
- в) має право на утримання за умови, що з урахуванням матеріального становища він дійсно потребує матеріальної допомоги;
- г) має право на утримання незалежно від того, чи другий з подружжя може надавати матеріальну допомогу;
- г) не має права на утримання.

99. Шлюбний договір укладається:

- а) у письмовій формі;
- б) у письмовій формі і нотаріально посвідчується;
- в) у письмовій формі з державною реєстрацією, якщо за договором одному з подружжя передається у власність нерухоме майно;
- г) у письмовій формі, підлягає нотаріальному посвідченню і державній реєстрації;
- г) у письмовій формі та за наявності згоди батьків, якщо шлюбний договір укладають неповнолітні.

100. Якщо шлюбний договір укладено подружжям, вважається, що він починає діяти:

- а) з дня підписання договору сторонами;
- б) з дня його нотаріального посвідчення;
- в) з дня подання заяви про реєстрацію шлюбу;
- г) з дня реєстрації шлюбу;
- г) з дня укладення.

101. Якщо шлюбний договір укладено до реєстрації шлюбу, він набирає чинності:

- а) з дня підписання договору сторонами;
- б) з дня його нотаріального посвідчення;

- в) з дня подання заяви про реєстрацію шлюбу;
- г) у день реєстрації шлюбу;
- г) у день реєстрації шлюбу, за згодою батьків.

102. Згода батьків або піклувальника на укладення шлюбного договору неповнолітньою особою до реєстрації шлюбу:

- а) презюмується;
- б) подається письмово;
- в) подається письмово і нотаріально посвідчується;
- г) подається письмово, підлягає нотаріальному посвідченню і (або) державній реєстрації;
- г) не потрібна.

103. Шлюбним договором може регулюватися:

- а) порядок користування житлом;
- б) особисті немайнові обов'язки подружжя;
- в) обов'язки батьків щодо виховання дітей;
- г) обов'язок подружжя спільно дбати про матеріальне забезпечення сім'ї;
- г) право припинити шлюбні відносини.

104. Вкажіть правоприпиняючий юридичний факт у сімейному праві:

- а) реєстрація шлюбу;
- б) встановлення батьківства;
- в) усиновлення;
- г) розірвання шлюбу;
- г) народження дитини.

105. Петренко засуджений до позбавлення волі на строк 5 років. Шлюб із ним розривається:

- а) в органах ДРАЦС незалежно від строку позбавлення волі;
- б) в суді, в порядку позовного провадження, якщо особа засуджена до позбавлення волі на строк більше ніж 3 роки;
- в) шлюб з особою, засудженою до позбавлення волі, не може бути розірвано, оскільки необхідна особиста присутність цієї особи;
- г) в суді, в порядку окремого провадження.

106. У справі про розірвання шлюбу за позовом одного з подружжя суд вправі призначити подружжю строк для примирення, який не може перевищувати:

- а) трьох місяців;
- б) 100 днів;
- в) шести місяців;
- г) одного року.

107. Суд постановляє рішення про розірвання шлюбу за спільною заявою подружжя, яке має дітей:

- а) після спливу одного місяця від дня подання заяви;
- б) після спливу трьох місяців від дня подання заяви;
- в) після спливу строку для примирення подружжя;
- г) після попередньої державної реєстрації розірвання шлюбу в органах ДРАЦС.

108. Шлюб розривається органом державної реєстрації актів цивільного стану за заявою одного з подружжя, якщо другий із подружжя:

- а) засуджений за вчинення злочину до позбавлення волі на строк не менш як три роки;
- б) визнаний обмежено недієздатним;
- в) визнаний безвісно відсутнім;
- г) визнаний особою без визначеного місця проживання;
- г) усі відповіді правильні.

109. Підставою для визнання батьківства за рішенням суду є:

- а) будь-які відомості, що засвідчують походження дитини від цієї особи;
- б) будь-які відомості, що засвідчують фізіологічну спроможність цього чоловіка бути батьком;
- в) будь-які відомості, що засвідчують факт близького знайомства цього чоловіка з матір'ю дитини;
- г) будь-які відомості, що засвідчують факт спільного проживання цього чоловіка з матір'ю дитини.

110. Батьки зобов'язані зареєструвати народження дитини в органі РАЦС не пізніше:

- а) одного місяця з її дня народження;
- б) двох місяців з її дня народження;
- в) трьох місяців з її дня народження;
- г) одного року з її дня народження.

111. Якщо інше не впливає зі звичаю національної меншини, до якої належать мати і батько, дитині може бути дано:

- а) не більше одного імені;
- б) не більше двох імен;
- в) не більше трьох імен;
- г) не більше п'яти імен.

112. Якщо батьки дитини змінили прізвище, для зміни прізвища дитини необхідна її згода у разі досягнення нею:

- а) семи років;
- б) десяти років;
- в) чотирнадцяти років;

г) повноліття.

113. На визначення батьками місця проживання необхідна згода самої дитини, якщо вона досягла:

- а) семи років;
- б) десяти років;
- в) чотирнадцяти років;
- г) шістнадцяти років.

114. Якщо батьки проживають окремо, місце проживання дитини визначається нею самою, якщо вона досягла:

- а) семи років;
- б) десяти років;
- в) чотирнадцяти років;
- г) повноліття.

115. Якщо батьки дитини невідомі, запис про них у Книзі реєстрації народжень робиться за рішенням:

- а) суду або органу опіки та піклування;
- б) суду;
- в) органу опіки та піклування;
- г) прокуратури.

116. До вимоги про визнання батьківства застосовується позовна давність у:

- а) три роки;
- б) один рік;
- в) два роки;
- г) не застосовується.

117. При вирішенні питань, що стосуються життя дитини, має бути врахована думка самої дитини з моменту, коли:

- а) вона може висловити свою думку;
- б) досягла семи років;
- в) досягла чотирнадцяти років;
- г) досягла шістнадцяти років.

118. Чи має право сурогатна матір залишити дитину собі:

- а) так, за згодою подружжя;
- б) лише за згодою свого чоловіка;
- в) за рішенням суду;
- г) ні, в жодному разі;
- г) за нотаріально засвідченою згодою подружжя, самої сурогатної матері, її чоловіка та представника лікувального закладу, де здійснювалось запліднення.

119. Чи має право оспорити своє батьківство особа, яка записана батьком дитини:

- а) так, пред'явивши позов про виключення запису про нього як батька з актового запису про народження дитини;
- б) так, звернувшись із заявою до органів ДРАЦС;
- в) так, звернувшись із заявою до органів опіки та піклування;
- г) ні, особа не має права оспорювати батьківство в жодному разі;
- г) так, протягом одного року з дня реєстрації народження дитини.

120. Як визначається походження дитини від батька, якщо мати й батько дитини не перебувають у шлюбі між собою:

- а) за заявою матері та батька дитини;
- б) за вказівкою органу опіки та піклування;
- в) за поданням прокурора;
- г) за нотаріально засвідченою згодою чоловіка;
- г) за спільною заявою чоловіків, які вважають себе батьками дитини.

121. У разі зміни прізвища обома батьками прізвище дитини змінюється:

- а) за згодою дитини, якщо вона досягла 7 років;
- б) автоматично;
- в) за згодою дитини, якщо вона досягла 10 років;
- г) за згодою дитини, якщо вона досягла 14 років.

122. Поновлення батьківських прав неможливе, якщо:

- а) дитина досягла 16 років;
- б) дитина взята під опіку чи піклування;
- в) дитина була усиновлена і усиновлення не скасоване визнане недійсним судом;
- г) дитина передана на виховання у прийомну сім'ю.

123. У разі відмови в позові про поновлення батьківських прав повторне звернення із позовом про поновлення батьківських прав можливе:

- а) одразу з дня набрання чинності рішенням суду про таку відмову;
- б) лише після настання 6 місяців з часу набрання чинності рішенням суду про таку відмову;
- в) тільки після настання 1 року з часу набрання чинності рішенням суду про таку відмову;
- г) лише після досягнення дитиною повноліття.

124. Зі скількох років місце проживання дитини визначається за спільною згодою батьків та самої дитини?

- а) з досягненням десяти років;
- б) з досягненням дванадцяти років;
- в) з досягненням чотирнадцяти років;

г) з досягненням шістнадцяти років.

125. У яких випадках мати, батько можуть бути позбавлені судом батьківських прав?

- а) Не мають постійного місця проживання;
- б) не мають постійного джерела доходів;
- в) є хронічними алкоголіками чи наркоманами;
- г) хворіють на туберкульоз.

126. Договір між подружжям про надання утримання на дітей укладається:

- а) усно;
- б) у письмовій формі і нотаріально посвідчується;
- в) у простій письмовій формі;
- г) у письмовій формі з державною реєстрацією;
- г) у конклюдентній формі.

127. Майно, набуте батьками і дітьми за рахунок їхньої спільної праці чи спільних коштів, належить:

- а) батькам (батькові, матері) на праві особистої приватної власності;
- б) дітям на праві особистої приватної власності;
- в) батькам і дітям на праві спільної сумісної власності;
- г) батькам і дітям на праві спільної часткової власності.

128. Аліменти, що одержуються на дитину, є власністю:

- а) дитини і повинні використовуватися за цільовим призначенням;
- б) того з батьків, який їх сплачує і мають використовуватися за цільовим призначенням;
- в) того з батьків, на ім'я якого вони сплачуються і повинні використовуватися за цільовим призначенням;
- г) сім'ї і мають розподілятися між усіма членами.

129. До якого віку батьки зобов'язані утримувати дитину?

- а) до 14 років;
- б) до 16 років;
- в) до 18 років;
- г) до вступу в шлюб.

130. Мінімальний гарантований розмір аліментів на одну дитину за жодних обставин не може бути меншим за:

- а) один неоподатковуваний мінімум доходів громадян;
- б) 1/2 мінімальної заробітної плати громадян;
- в) одну мінімальну заробітну плату громадян;
- г) 50 % розміру прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку.

131. Батько, мати можуть бути звільнені від обов'язку утримувати дитину, якщо:

- а) той з батьків, з кого стягуються аліменти, не працює;
- б) дохід дитини набагато перевищує дохід кожного з них і забезпечує повністю її потреби;
- в) їхній середній сукупний дохід на члена сім'ї є нижчим за встановлений законом прожитковий мінімум і вони не спроможні забезпечувати потреби дитини;
- г) якщо вони (мати, батько) є студентами, пенсіонерами, або непрацездатними (інвалідами 1, 2, 3 групи).

132. Аліменти на дитину присуджуються з моменту, коли:

- а) батько, мати відмовились надавати утримання добровільно;
- б) пред'явлено позов до суду;
- в) вступило в законну силу рішення суду;
- г) пред'явлено до виконання виконавчий лист.

133. Аліменти можуть бути стягнуті за виконавчим листом за минулий час, але не більш як за:

- а) один рік, що передував пред'явленню виконавчого листа до виконання;
- б) десять років, що передували пред'явленню виконавчого листа до виконання;
- в) три роки, що передували пред'явленню виконавчого листа до виконання;
- г) за увесь час, з моменту виписки виконавчого листа до пред'явлення його виконання.

134. Хто повинен сплачувати додаткові витрати на дитину?

- а) батьки;
- б) близькі родичі;
- в) дід і баба;
- г) опікуни.

135. Хто звільняється від сплати пені при несплаті аліментів?

- а) неповнолітня особа;
- б) непрацездатна особа;
- в) недієздатна особа;
- г) нараховується в будь-якому випадку.

136. Аліменти присуджуються за рішенням суду від дня:

- а) народження;
- б) ухвалення рішення суду;
- в) подання позовної заяви;
- г) набрання законної сили рішенням суду;
- г) звернення рішення суду до виконання.

137. При визначенні розміру аліментів суд враховує:

- а) стан здоров'я та матеріальне становище дитини;
- б) вихованість дитини;
- в) тривалість перебування у шлюбі батьків;
- г) наявність інших родичів у платника аліментів;
- г) згоду платника аліментів.

138. Які обставини суд враховує, коли приймає рішення про зміну розміру аліментів на дитину?

- а) Дохід дитини набагато перевищує дохід кожного з батьків і забезпечує повністю її потреби;
- б) зміну матеріального стану одержувача аліментів;
- в) укладення договору між тим з батьків, з ким проживає дитина, і тим, хто проживає окремо, про набуття дитиною права власності на нерухоме майно;
- г) погіршення здоров'я дитини;
- г) позбавлення батьків батьківських прав.

139. На якій підставі дочка, син можуть бути звільнені судом від обов'язку брати участь у додаткових витратах?

- а) Народження власних дітей;
- б) мати, батько ухилялися від виконання своїх батьківських обов'язків;
- в) відсутність постійного заробітку;
- г) досягнення дочкою, сином пенсійного віку;
- г) рішення органу опіки та піклування.

140. Форма договору між батьками про сплату аліментів на дитину:

- а) усна;
- б) письмова;
- в) може бути як усна, так і письмова;
- г) письмова, нотаріально посвідчена.

141. Договір про припинення права на аліменти для дитини у зв'язку з передачею права власності на нерухоме майно укладається за участі:

- а) того з батьків, з ким проживає дитина, і того з батьків, хто проживає окремо від неї;
- б) того з батьків, хто проживає окремо, і дитини;
- в) того з батьків, з ким проживає дитина, і того з батьків, хто проживає окремо від неї; а також дитини, яка досягла чотирнадцяти років;
- г) договір є одностороннім.

142. Наслідком укладення договору про припинення права на аліменти для дитини у зв'язку з передачею права власності на нерухоме майно є:

- а) не звільняє того з батьків, хто проживає окремо, від обов'язку брати участь у додаткових витратах на дитину;

- б) звільняє того з батьків, хто проживає окремо, від обов'язку брати участь у додаткових витратах на дитину;
- в) припинені будь-які майнові зобов'язання;
- г) припиняються будь-які майнові та немайнові зобов'язання стосовно дитини.

143. Аліменти з інших членів сім'ї та родичів можуть бути стягнуті за виконавчим листом за минулий час, але не більш як за:

- а) один рік, що передував пред'явленню виконавчого листа до виконання;
- б) три роки, що передували пред'явленню виконавчого листа до виконання;
- в) п'ять років, що передували пред'явленню виконавчого листа до виконання;
- г) три місяці, що передували пред'явленню виконавчого листа до виконання.

144. Бабі та діду для реалізації права на захист малолітніх, неповнолітніх та повнолітніх непрацевдатних онуків потрібно:

- а) довіреність;
- б) письмова заява;
- в) усна згода;
- г) реалізують право без спеціальних на те повноважень.

145. Права та обов'язки з утримання інших членів сім'ї та родичів не виникають у:

- а) особи, яка взяла у свою сім'ю дитину-сироту або дитину, позбавлену батьківського піклування;
- б) мачухи, вітчима;
- в) зведених братів, сестер;
- г) прабаби, прадіда.

146. Суд може звільнити вітчима, мачуху від обов'язку з утримання падчерки, пасинка або обмежити його певним строком, зокрема у разі:

- а) нетривалого проживання з їхніми матір'ю, батьком;
- б) відсутності їхньої згоди;
- в) у зв'язку з досягненням пенсійного віку;
- г) якщо є інші утриманці.

147. При визначенні розміру аліментів з інших членів сім'ї та родичів суд бере до уваги:

- а) стать особи-платника;
- б) матеріальний та сімейний стан платника та одержувача аліментів;
- в) власне переконання;
- г) клопотання органів опіки та піклування.

148. Суд може звільнити мачуху, вітчима від обов'язку по утриманню падчерки, пасинка у разі:

- а) клопотання рідних батьків;

- б) коли матеріальний та сімейний стан вітчима чи мачухи не відповідає потребам падчерки чи пасинка;
- в) клопотання падчерки чи пасинка;
- г) негідної поведінки у шлюбних відносинах матері, батька дитини.

149. Баба, дід, прабаба, прадід мають право спілкуватися зі своїми внуками, правнуками, брати участь у їх:

- а) вихованні;
- б) навчанні;
- в) підтриманні;
- г) критикуванні.

150. Баба і дід мають право звернутися по захист прав та інтересів малолітніх, неповнолітніх та повнолітніх непрацездатних внуків до:

- а) прокурора;
- б) органів опіки і піклування;
- в) уповноваженого Верховної Ради України з прав людини;
- г) органів місцевого самоврядування.

151. Усиновлювачами можуть бути:

- а) сусіди;
- б) органи опіки та піклування;
- в) дієздатна особа віком не молодша двадцяти одного року;
- г) дієздатна особа.

152. Не можуть бути усиновлювачами особи, які:

- а) позбавлені батьківських прав;
- б) малозабезпечені;
- в) дієздатні особи віком молодші двадцяти одного року;
- г) є резидентами України.

153. Усиновлювачами не можуть бути:

- а) особи, обмежені у дієздатності;
- б) особи, які мають трьох і більше дітей;
- в) особи, позбавлені батьківських прав, якщо ці права були поновлені;
- г) особи, середньомісячний дохід яких не перевищує трьох мінімальних заробітних плат.

154. Особами, які мають переважне право на усиновлення, є:

- а) подружжя;
- б) особа, яка не є родичем дитини;
- в) особа, яка першою стала на облік;
- г) особа, яка усиновлює кількох дітей, які є братами, сестрами.

155. Для усиновлення дитини обов'язковою є згода:

- а) дитини;
- б) прокурора;
- в) брата чи сестри;
- г) батьків.

156. Усиновлення визнається недійсним за рішенням суду, якщо:

- а) воно було проведене на підставі підроблених документів;
- б) воно суперечить інтересам дитини;
- в) дитина страждає на недоумство, про що усиновитель не знав і не міг знати на час усиновлення;
- г) між усиновителем і дитиною склалися стосунки, які роблять неможливим їхнє спільне проживання.

157. Усиновлення може бути скасоване за рішенням суду, якщо:

- а) воно було проведене на підставі підроблених документів;
- б) воно суперечить інтересам дитини;
- в) дитина страждає на недоумство, про що усиновитель не знав і не міг знати на час усиновлення;
- г) між усиновителем і дитиною склалися стосунки, які роблять неможливим їхнє спільне проживання.

158. Дитина, яку було підкинута чи знайдено, може бути усиновлена після спливу:

- а) одного року з часу її знайдення;
- б) шести місяців з часу її знайдення;
- в) двох місяців з часу її знайдення;
- г) одного робочого тижня з часу її знайдення.

159. Дитина, покинута в пологовому будинку, може бути усиновлена після досягнення нею:

- а) двомісячного віку;
- б) одного року;
- в) шестимісячного віку;
- г) трьох років.

160. Різниця у віці між усиновителем і дитиною не може бути меншою, ніж:

- а) 21 рік;
- б) 15 років;
- в) 20 років;
- г) законодавчо не встановлено.

161. Комерційна, посередницька діяльність щодо усиновлення дітей:

- а) урегульована Законом України «Про усиновлення»;

- б) урегульована Розділом IV Сімейного кодексу України;
- в) врегульована Законом України «Про охорону дитинства»;
- г) забороняється.

162. Усиновлення дитини провадиться без згоди батьків:

- а) якщо вони невідомі;
- б) якщо один із батьків є судимим;
- в) якщо один із батьків перебуває на стаціонарному лікуванні;
- г) якщо вони визнані недієздатними.

163. Посередницька чи комерційна діяльність щодо усиновлення дітей:

- а) дозволяється;
- б) забороняється;
- в) дозволяється за умови, що то близький родич дитини;
- г) забороняється лише органам опіки та піклування.

164. Момент здійснення усиновлення – це:

- а) проголошення рішення суду;
- б) підписання рішення суду;
- в) підписання заяви про дозвіл на усиновлення;
- г) набрання чинності рішенням суду про усиновлення.

165. Усиновлення може бути скасоване за рішенням суду, якщо:

- а) воно суперечить інтересам дитини, не забезпечує їй сімейного виховання;
- б) є клопотання усиновленої дитини;
- в) є згода між усиновлювачами та усиновленою дитиною;
- г) відсутній договір між органами опіки та піклування і усиновлювачами.

166. У відповіді під якою літерою неправильно зазначено правові форми влаштування дітей, що позбавлені батьківського піклування?

- а) усиновлення;
- б) удочеріння;
- в) встановлення опіки та піклування;
- г) прийомна сім'я;
- г) дитячий будинок сімейного типу.

167. Опіка встановлюється над:

- а) дитиною у віці до 14 років;
- б) дитиною у віці від 14 до 18 років;
- в) непрацездатними;
- г) громадянами, визнаними судом обмежено дієздатними.

168. Піклування встановлюється над:

- а) дитиною у віці до 14 років;

- б) дитиною у віці від 14 до 18 років;
- в) громадянами, визнаними судом недієздатними;
- г) непрацездатними.

169. Місцем встановлення опіки та піклування є:

- а) місце проживання фізичної особи, яка потребує опіки чи піклування;
- б) місце знаходження органу опіки і піклування, який прийняв відповідне рішення;
- в) місце проживання опікуна чи піклувальника;
- г) місце знаходження суду, який виніс відповідне рішення.

170. Фізична особа може бути призначена опікуном чи піклувальником:

- а) лише за згодою особи, над якою встановлюється опіка чи піклування;
- б) лише за згодою батьків особи, над якою встановлюється опіка чи піклування;
- в) лише за згодою родичів особи, яка бажає стати опікуном чи піклувальником;
- г) лише за письмовою заявою особи, яка бажає стати опікуном чи піклувальником.

171. Опікуном чи піклувальником не може бути фізична особа:

- а) яка позбавлена батьківських прав, якщо ці права не були поновлені;
- б) яка не має власного житла;
- в) фізична особа, яка досягла пенсійного віку;
- г) фізична особа, яка не має фіксованої заробітної плати.

172. Опіка припиняється у разі:

- а) передачі малолітньої особи батькам (усиновителям);
- б) досягнення фізичною особою повноліття;
- в) досягненням дитиною 14 років;
- г) поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, яка була визнана недієздатною.

173. Піклування припиняється у разі:

- а) передачі малолітньої батькам (усиновителям);
- б) досягнення фізичною особою повноліття;
- в) досягненням дитиною 14 років;
- г) поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, яка була визнана недієздатною.

174. При призначенні опікуна чи піклувальника органом опіки та піклування враховується:

- а) бажання самої дитини;
- б) релігійна приналежність особи;
- в) партійна приналежність особи;
- г) особисті якості особи.

175. Піклування встановлюється над дітьми у віці:

- а) до десяти років;
- б) від десяти до чотирнадцяти років;
- в) від чотирнадцяти до вісімнадцяти років;
- г) від шістнадцяти до вісімнадцяти років.

176. Не може бути опікуном, піклувальником особа:

- а) яка зловживає спиртними напоями або наркотичними засобами;
- б) яка має судимість за тяжкий злочин;
- в) яка позбавлена батьківських прав щодо своїх дітей;
- г) інтереси якої суперечать інтересам дитини.

177. Рішення про створення прийомної сім'ї приймається:

- а) районною радою в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;
- б) районною в містах Києві та Севастополі державними адміністраціями в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;
- в) районними, міськими радами в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;
- г) районною, районною в містах Києві та Севастополі державними адміністраціями, виконачим комітетом міської ради в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

178. Вихованцями дитячого будинку є:

- а) діти, позбавлені батьківського піклування;
- б) діти, які не хочуть проживати з батьками;
- в) діти, у яких негативна успішність у школі;
- г) діти, від яких відмовилися батьки.

179. Договір про патронат укладається:

- а) між відділом освіти та особою, яка бере дитину на виховання;
- б) між органом опіки та піклування й особою, яка бере дитину на виховання;
- в) між батьками та патронатним вихователем, який бере дитину на виховання, у разі, якщо батьки не можуть самотійно виховувати дитину;
- г) не укладається.

180. Прийомна сім'я – це:

- а) працездатні чоловік або дружина, які не мають власних дітей, тому можуть взяти на спільне проживання в свою сім'ю дитину;
- б) це сім'я або особа, яка не перебуває в шлюбі, що добровільно взяла із закладів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, від 1 до 4 дітей на виховання та спільне проживання;

в) альтернативна форма влаштування дитини, яка є сиротою або з інших причин позбавлена батьківського піклування, в сім'ю іншої особи з метою сімейного виховання;

г) це сім'я або особа, яка не перебуває в шлюбі, що добровільно взяла від 5 до 10 дітей на виховання та спільне проживання.

181. Відповідно до Сімейного кодексу України за прийомними дітьми зберігається право:

а) на проживання у комфортних умовах, які вони мали до влаштування до прийомної сім'ї;

б) на аліменти, які вони мали до влаштування до прийомної сім'ї;

в) отримання відповідної освіти та гарантування їхнього відповідного працевлаштування;

г) правильна відповідь відсутня.

182. Відповідно до Сімейного кодексу України дитячий будинок сімейного типу – це:

а) відокремлена сім'я осіб, які проживають разом та ведуть спільне господарство;

б) сім'я, створена на підставі реєстрованого шлюбу;

в) окрема сім'я, що створюється за бажанням подружжя для забезпечення сімейного виховання та спільного проживання не менш як п'яти дітей-сиріт;

г) окрема сім'я, що створюється за бажанням подружжя або окремої особи, яка не перебуває у шлюбі, для забезпечення сімейним вихованням та спільного проживання не менш як п'яти дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

183. Рішення про створення прийомної сім'ї ухвалюється:

а) судом;

б) органом опіки та піклування за місцем виявлення дітей;

в) урядовим органом державного управління з усиновлення та захисту прав дитини;

г) районною державною адміністрацією.

184. Форма влаштування дитини, що забезпечує тимчасовий догляд, виховання та реабілітацію дитини на період подолання складних життєвих обставин:

а) опіка/піклування;

б) патронат;

в) прийомна сім'я;

г) дитячий будинок сімейного типу.

185. У разі укладення шлюбу в Україні застосовуються щодо підстав недійсності шлюбу вимоги:

а) Кодексу про шлюб та сім'ю України;

- б) Сімейного кодексу України;
- в) Цивільного кодексу України;
- г) Закону України «Про міжнародне приватне право»;
- г) Закону України «Про нотаріат».

186. Форма і порядок укладення шлюбу в Україні між громадянином України та іноземцем або особою без громадянства, а також між іноземцями або особами без громадянства визначаються:

- а) звичаями;
- б) правом іноземної держави;
- в) законодавством громадянства;
- г) правом України;
- г) правом іноземної держави.

187. Шлюб між громадянами України, якщо хоча б один із них проживає за межами України, може укладатися:

- а) у консульській установі або дипломатичному представництві України згідно з правом України;
- б) в консульській установі або дипломатичному представництві іноземної держави за іноземним законодавством;
- в) в органах РАЦС;
- г) в церкві на підставі церковного права;
- г) на підставі звичаєвих норм.

188. Формальними умовами взяття шлюбу є:

- а) досягнення шлюбного віку;
- б) згода законних представників неповнолітніх осіб;
- в) умови перебування в іншому шлюбі;
- г) відсутність відносин родинності і свояцтва;
- г) присутність обох сторін.

189. У разі відсутності вибору права подружжя майнові наслідки шлюбу визначаються:

- а) правом, яке застосовується до правових наслідків шлюбу;
- б) законом місця реєстрації шлюбу;
- в) особистим законом одного з подружжя;
- г) всі відповіді правильні; г) немає правильної відповіді.

190. Усиновлення іноземцем дитини, яка є громадянином України:

- а) заборонено;
- б) дозволено;
- в) дозволено тільки тоді, коли усиновлювач є родичем дитини;

г) дозволено тільки щодо дитини, яка страждає на хворобу, що внесена до спеціального переліку хвороб, затвердженого центральним органом виконавчої влади.

191. Підсудність справ про розірвання шлюбу між громадянином України та іноземцем або особою без громадянства, які проживають за межами України, визначається:

- а) на загальних підставах;
- б) суддею Верховного Суду України;
- в) за домовленістю сторін;
- г) виключна.

192. Усиновлення громадянином України дитини, яка є громадянином України, але проживає за межами України, здійснюється:

- а) судом України;
- б) Центром з усиновлення;
- в) у консульській установі або дипломатичному представництві України;
- г) судом країни проживання.

Додаток Б – Глосарій

Аліменти – грошове утримання в розмірі, встановленому законом, яке у визначених законом випадках одні особи зобов'язані надавати іншим (внаслідок непрацездатності, шлюбу, батьківства) у зв'язку з існуючими між ними шлюбними та родинними відносинами.

Батьківські права та обов'язки – особисті та майнові права і обов'язки, які надає закон батькам (батькові і матері) для забезпечення належного виховання і матеріального утримання дітей, а також захисту їх прав та обов'язків.

Весілля – комплекс церемоній і обрядів, часто народних традицій, пов'язаних з укладенням шлюбу; має етнічні, релігійні, географічні та інші особливості в різних народів і у різних країнах.

Виховання – процес та практика засвоєння дитиною загальноприйнятих у суспільстві норм поведінки.

Вінчання – церковний шлюб, одне з таїнств – союз чоловіка та жінки, освячений церквою.

Годувальник – особа, яка утримує або повинна утримувати непрацездатних членів сім'ї. Юридичне значення має факт втрати або хвороби годувальника. У зв'язку з втратою годувальника (помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного чи загального захворювання; загинув при виконанні службових обов'язків; пропав без вісти) непрацездатні члени сім'ї мають право на пенсію, а в передбачених законодавством випадках – на одноразову допомогу. Для призначення пенсії у зв'язку з втратою годувальника має значення причина смерті та стаж роботи годувальника.

Дитина – фізична особа, яка не досягла 18 років.

Жертва насилля в сім'ї – член сім'ї, який постраждав від сексуального, психологічного чи економічного насильства з боку іншого члена сім'ї.

Материнство – встановлене чинним законодавством України правове становище жінки, яка народила (усиновила), утримує й виховує дитину (дітей).

Моногамія – основна форма шлюбу в класових формаціях, яка, проте, упродовж століть у різних регіонах та серед різних народів не була одноманітною; вона варіювалась у залежності від специфіки об'єктивних умов: соціально-економічних, етнічних, конфесійних. Вона виступала і у вигляді конкубінату – фактичного шлюбу, юридично не оформленого, характерного для соціально неоднорідних союзів між чоловіком і жінкою, і у вигляді ліверату – передачі шлюбних обов'язків у разі смерті чоловіка його братові або іншому родичеві.

Недійсність шлюбу – відсутність законних підстав для визнання шлюбних відносин правозгідними. Має місце за укладення шлюбу з порушенням встановленого законом порядку чи за наявності перешкод для цього, а також у разі реєстрації шлюбу без наміру створити сім'ю (фіктивний шлюб). Недійсний шлюб не породжує прав і обов'язків, але не впливає на права дітей, які народилися або були зачаті в недійсному шлюбі.

Опіка – засіб захисту особистих і майнових прав та інтересів неповнолітніх, які не досягли 14 років і залишилися без батьківського піклування, а також повнолітніх осіб, визнаних судом недієздатними внаслідок психічної хвороби або недоумства. Опікун призначається із числа осіб, близьких підопічному, або з числа осіб, виділених громадською організацією, або з числа інших осіб, які спроможні виконувати опікунські обов'язки. Опікунство припиняється: після досягнення неповнолітніми 14 років; у разі повернення неповнолітніх, які не досягли 14 років, на виховання до батьків; якщо особа, яку було визнано недієздатною, видужала або її стан значно поліпшився і суд поновив її у дієздатності; із смертю підопічного.

Піклування – засіб захисту особистих і майнових прав та інтересів неповнолітніх віком від 14 до 18 років, які залишилися без батьківського піклування, а також повнолітніх осіб, визнаних судом обмежено дієздатними внаслідок зловживання спиртними напоями або наркотичними засобами, чи осіб, які за станом здоров'я не можуть самостійно захищати свої права. Піклування встановлюється в тому самому порядку, що й опіка. Піклування припиняється після досягнення підопічним 18 років; у разі одруження неповнолітньої особи; у разі скасування судом обмеження в дієздатності особи, яка зловживала спиртними напоями або наркотичними засобами; якщо відпала причина встановлення піклування над особою, яка за своїм станом здоров'я не могла самостійно захищати свої права; внаслідок смерті особи, яка перебувала під піклуванням.

Позашлюбні діти – діти, які народилися від батьків, що не перебувають між собою у зареєстрованому шлюбі. Походження таких дітей встановлюється залежно від того, як це питання вирішують батьки з урахуванням тих можливостей, що надає їм законодавство. Батьки можуть подати спільну заяву про батьківство до органів реєстрації актів цивільного стану; реєстрація походження дитини від певного батька може відбуватися також на підставі рішення суду. При народженні дитини в матері, яка не перебуває у шлюбі, якщо не має спільної заяви батьків і рішення суду про встановлення батьківства, запис про батька дитини в актових книгах здійснюється за прізвищем матері; ім'я, по батькові записуються за її вказівкою. Діти, походження яких не встановлено за спільною заявою батьків або рішенням суду, мають ті самі права і обов'язки щодо батьків та їх родичів, що і діти, які народилися від осіб, які перебувають у шлюбі.

Позбавлення батьківських прав – санкція до батьків, які порушують свій обов'язок щодо виховання неповнолітніх дітей.

Права дитини – комплекс прав і свобод, який характеризує правовий статус дитини з урахуванням особливостей розвитку людини до повноліття. Права дитини – складова частина загального комплексу прав людини, який становить правовий статус будь-якої фізичної особи. Права дитини закріплені в міжнародному праві у вигляді загальновизнаних стандартів, що містяться в міжнародних угодах і рекомендаціях міжнародних організацій, зокрема в декларації прав дитини (1959) і Конвенції про права дитини (1989). Україна є

учасником цієї Конвенції. Головна вимога забезпечення прав дитини – дотримання принципу, за яким у всіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державним органом чи приватними організаціями, що відають питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.

До прав дитини належать: рівноправність усіх дітей незалежно від будь-яких обставин; право на життя, ім'я і набуття громадянства; на вільне висловлення своїх думок; на загальну і однакову відповідальність батьків за виховання й розвиток дитини; на користування найдосконалішими послугами системи охорони здоров'я; а рівність життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального і соціального розвитку; на освіту; на захист усіх форм сексуальної експлуатації і сексуального розбещення; на застосування міжнародних норм гуманітарного права у період збройних конфліктів.

Право на рівність у шлюбі – (ст. 51 Конституції України) – означає, що шлюб ґрунтується на вільній згоді чоловіка і жінки, рівності прав і обов'язків і що ніхто не може бути примушений до укладання шлюбу. Рівність чоловіка і жінки у шлюбі – це рівність в обсязі і змісті прав і обов'язків. Згідно з Сімейним кодексом України питання виховання дітей, вибір професії, місця проживання тощо вирішується подружжям спільно. Чоловік і дружина зобов'язані спільно утримувати та виховувати дітей тощо. Батьки зобов'язані утримувати своїх неповнолітніх дітей і непрацездатних повнолітніх дітей, які потребують матеріальної допомоги. При ухиленні батьків від цього обов'язку кошти на утримання дітей стягуються з них у судовому порядку. Діти зобов'язані піклуватися про батьків і надавати їм допомогу.

Реєстрація шлюбу – встановлений законодавством порядок документального оформлення сімейного союзу жінки та чоловіка. Здійснюється лише в державних органах реєстрації актів цивільного стану в урочистій обстановці за згодою осіб, які реєструють шлюб. Тільки шлюб, укладений у відділах РАЦС, породжує права і обов'язки подружжя. Реєстрація шлюбу має на меті охорону й забезпечення не лише особистих і майнових прав та інтересів подружжя і дітей, а й інтересів держави та суспільства. Для реєстрації шлюбу необхідна взаємна згода сторін, досягнення шлюбного віку, відсутність перешкод до укладення шлюбу (дієздатність, відсутність іншого шлюбу, родинних стосунків певних ліній), а також взаємна обізнаність осіб, які одружуються про стан здоров'я один одного. Шлюбний вік для чоловіків та для жінок – 18 років. За виключних обставин за рішенням суду, прийнятим на підставі заяви особи, яка досягла шістнадцяти років, їй може бути надано право на шлюб, якщо буде встановлено, що це відповідає її інтересам. Реєстрація шлюбу відбувається по закінченні місячного строку після подачі заяви. В окремих випадках із поважних причин цей строк може бути скорочений органом РАЦС.

Реєстрація шлюбу засвідчується Свідоцтвом про реєстрацію шлюбу. Реєстрація шлюбу регулюється Сімейним кодексом України.

Розірвання шлюбу – розірвання подружнього зв'язку між чоловіком і жінкою за тих чи інших обставин. Слід відрізняти від визнання шлюбу нікчемним (тобто таким, що від початку не мав законної сили, підстав, таким що був складений із порушенням норм закону).

Сімейне законодавство – сукупність нормативно-правових актів, що регулюють особисті та пов'язані з ними майнові відносини громадян, які виникають із шлюбу і належності до сім'ї.

Сімейне право – система правових норм, спрямованих на врегулювання особистих немайнових та майнових відносин між: подружжям, батьками та дітьми, усиновлювачами та усиновленими, опікунами, піклувальниками та підопічними, патронатними вихователями та їх вихованцями та інших сімейних відносин між членами сім'ї та родичами.

Сім'я – соціальна група, яка складається з чоловіка та жінки, які зазвичай перебувають у шлюбі, їхніх дітей (власних або прийомних) та інших осіб, поєднаних родинними зв'язками з подружжям, кровних родичів, і здійснює свою життєдіяльність на основі спільного економічного, побутового, морально-психологічного укладу, взаємної відповідальності, виховання дітей.

Усиновлення (удочеріння) – юридичний акт, в силу якого вирішується питання встановлення правових, майнових і немайнових відносин, які існують між батьками і дітьми. Усиновлення (удочеріння) – складна й тривала процедура, що здійснюється судом за участю органу опіки і піклування за заявою усиновителя (удочерителя).

Утриманці – особи, які перебувають на повному утриманні іншої особи або одержують від неї допомогу, яка є постійним і основним джерелом їхнього існування. Факт перебування на утриманні в разі відсутності відповідних документів і неможливості їх відновлення може бути встановлений у судовому порядку.

Фіктивний шлюб – зареєстрований без наміру створити сім'ю правовий акт, за яким в осіб, що його уклали, не виникають подружні права і обов'язки.

Члени сім'ї – подружжя, діти, батьки, а також інші особи, які постійно проживають з ними і ведуть спільне господарство. Статус членів сім'ї тягне за собою передбачені законодавством права та обов'язки (батьківські, аліментні, майнові тощо).

Шлюб – юридичне оформлення добровільного, вільного і рівноправного союзу чоловіка і жінки, заснованого на взаємній згоді, почуттях взаємної любові, дружби і поваги, укладеного в державних органах реєстрації цивільного стану з метою створення сім'ї, виховання дітей. Шлюб породжує взаємні права і обов'язки подружжя.

Шлюбний договір – укладена в установленому законом порядку письмова і нотаріально завірена домовленість подружжя або осіб, які звернулись із заявою про реєстрацію шлюбу, про регулювання сімейних відносин. Шлюбний договір регулює майнові відносини між подружжям, визначає їхні майнові права та обов'язки. Шлюбний договір не може регулювати особисті відносини подружжя, а також особисті відносини між

ними та дітьми. Сторони можуть включити до шлюбного договору будь-які умови щодо правового режиму майна, якщо вони не суперечать діючому законодавству, моральним засадам суспільства. У шлюбному договорі може бути визначено майно, яке дружина, чоловік передає для використання для спільних потреб сім'ї, а також правовий режим майна, подарованого подружжю у зв'язку з реєстрацією шлюбу. Шлюбний договір не може зменшувати обсягу прав дитини, встановлених Сімейним кодексом України, а також ставити одного із подружжя в надзвичайно невігідне матеріальне становище. У шлюбному договорі сторони можуть передбачити використання належного їм обом або одному з них майна для забезпечення потреб їх дітей, а також інших осіб. Сторони можуть домовитися про можливий порядок поділу майна, в тому числі в разі розірвання шлюбу. За шлюбним договором не може передаватися у власність одного із подружжя нерухоме майно та інше майно, право на яке підлягає державній реєстрації. Якщо шлюбний договір укладено до реєстрації шлюбу, він набирає чинності в день реєстрації шлюбу, а якщо його укладено подружжям, він набирає чинності в день його нотаріального посвідчення. У шлюбному договорі може бути встановлено загальний строк його дії, строки тривалості окремих прав і обов'язків, а також його чинність (або чинність окремих його умов) після припинення шлюбу. Якщо у зв'язку з укладенням шлюбу один із подружжя вселяється в житлове приміщення, яке належить другому з подружжя, чи є їхньою спільною власністю, чи власністю їхніх родичів, сторони в шлюбному договорі можуть домовитися про порядок проживання в ньому і користування ним. Подружжя може домовитися про звільнення житлового приміщення тим із подружжя, хто вселився в нього, в разі розірвання шлюбу, з виплатою грошової компенсації або без неї. Сторони шлюбного договору можуть домовитися про надання утримання одному з подружжя незалежно від непрацездатності та потреби в матеріальній допомозі. Якщо в шлюбному договорі визначені умови, розмір та строки виплати аліментів, то в разі невиконання одним із подружжя свого обов'язку за договором аліменти можуть стягуватися на підставі виконавчого напису нотаріуса. Шлюбний договір не може бути змінений в односторонньому порядку, а тільки обома з подружжя. Угода про зміну шлюбного договору посвідчується нотаріально. Шлюбний договір може бути змінений за рішенням суду на вимогу одного із подружжя, якщо цього вимагають його інтереси, інтереси дітей, а також непрацездатних повнолітніх дочки, сина, що мають істотне значення. Подружжя має право відмовитися від шлюбного договору. Права та обов'язки, встановлені шлюбним договором, припиняються в день подання до нотаріуса заяви про відмову від нього. На вимогу одного із подружжя шлюбний договір може бути розірваний за рішенням суду з підстав, що мають істотне значення, зокрема в разі неможливості його виконання. Шлюбний договір на вимогу одного із подружжя або іншої особи, права та обов'язки якої цим договором порушені, може бути визнаний недійсним за рішенням суду з підстав, встановлених Цивільним кодексом України.